

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

**PERSONAS TIESĪBU UZ KOMPENSĀCIJU REALIZĀCIJA
KRIMINĀLPROCESĀ**

MAĢISTRA DARBS

Autore: Dita Ciemiņa

Studenta apliecības Nr. dc16016

Darba vadītājs: Mag.iur., lekt. Gunārs Kūtris

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Kompensācija ir naudas izteiksmē noteikta samaksa, ko persona, kura ar noziedzīgu nodarījumu radījusi kaitējumu, samaksā cietušajam kā gandarījumu par morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām un mantisko zaudējumu. Tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu tiesību aizskāruma gadījumā kā vienas no cilvēka pamattiesībām garantētas arī Latvijas Republikas Satversmes 92.pantā.

Maģistra darbs tika izstrādāts ar mērķi izpētīt kompensācijas institūta nozīmi un problemātiku un to, kā persona var realizēt savas tiesības saņemt kaitējuma kompensāciju. Darbs sastāv no četrām nodaļām, kurās, analizējot literatūru, normatīvos aktus un tiesu praksi, tika apskatītas personas tiesības uz kompensāciju mantisku zaudējumu gadījumā un morālā kaitējuma kompensācijas gadījumā, tāpat autore aplūkoja arī valsts kompensācijas cietušajiem institūtu. Maģistra darba noslēgumā tiek sniegti priekšlikumi Kriminālprocesa likuma normu pilnveidošanai, lai persona varētu realizēt tiesības uz kompensāciju bez nepamatotiem ierobežojumiem.

Atslēgvārdi: kompensācija; cietušais; morālais kaitējums; fiziskas ciešanas; mantiski zaudējumi; kriminālprocess

ANNOTATION

Compensation is a fixed amount paid by a person who has caused harm by a criminal offense to the victim as a satisfaction of moral harm, physical suffering and property loss. The right to appropriate compensation in the event of a violation of rights as one of the fundamental human rights is also guaranteed in Article 92 of the Latvian Republic Constitution.

The master's thesis was designed with the aim to investigate the significance and problems of the compensation system and how a person can exercise his right to receive compensation for damage. The work consists of four chapters, in which, analyzing literature, normative acts and court practice, the rights of a person to a compensation in the event of material loss and moral damage were considered, author also looked at the state compensation system for the victims. At the conclusion of the Master's thesis, proposals are made for improvement of the norms of the Criminal Procedure Law, so that a person can realize the rights to compensation without unreasonable restrictions.

Keywords: compensation; the victim; moral harm; physical suffering; material loss; criminal procedure

SATURS

IEVADS.....	5
1. CIETUŠĀ TIESĪBU UZ KOMPENSĀCIJU BŪTĪBA	7
1.1. Cietušā jēdziens kriminālprocesā.....	9
1.2. Kompensācijas jēdziens kriminālprocesā.....	16
1.2.1 Personas, kuras var pieteikt un saņemt kaitējuma kompensāciju.....	21
1.2.2. Personas, kurām ir pienākums izmaksāt kompensāciju.....	27
2. KAITĒJUMA KOMPENSĀCIJA MANTISKU ZAUDĒJUMU GADĪJUMĀ.....	31
3. KAITĒJUMA KOMPENSĀCIJA NEMANTISKĀ KAITĒJUMA GADĪJUMĀ	36
3.1. Morālais aizskārums.....	36
3.2. Fiziskas ciešanas	42
4. VALSTS KOMPENSĀCIJAS INSTITŪTS	44
4.1. Priekšnoteikumi valsts kompensācijas cietušajam saņemšanai.....	44
4.2. Valsts kompensācijas cietušajam apmērs.....	45
4.3. Gadījumi, kad nav iespējams saņemt valsts kompensāciju	49
KOPSAVILKUMS.....	53
IZMANTOTĀ LITERATŪRA.....	56

IEVADS

Par noziedzīgu nodarījumu atzīstams ar nodomu vai aiz neuzmanības izdarīts kaitīgs nodarījums gan darbības, gan bezdarbības formā, kurš paredzēts Kriminālprocesa likumā¹ (turpmāk arī – KPL) un par kura izdarīšanu draud kriminālsods. Ikviena noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā ir persona, kurai ar noziedzīgo nodarījumu radītas kaitīgās sekas, – cietušais. Un jautājums, kā efektīvāk aizsargāt tā tiesības un kompensēt ar noziedzīgo nodarījumu radītās kaitīgās sekas, ir bijis aktuāls kā senatnē, tā arī mūsdienās.

21.gadsimts ir laikmets, kurā cilvēks tiek uzskatīts par visaugstāko vērtību. Starptautiskie un nacionālie tiesību akti tiek izdoti, grozīti un papildināti, lai veidotu tiesisko telpu, kuras pamatā ir cilvēktiesību ievērošana, demokrātijas attīstība² un pēc iespējas efektīvāka indivīda tiesību aizsardzība. Nav šaubu, ka pastāv atšķirība starp tiesisko regulējumu un tiesisko realitāti.³ Efektīva tiesību aizsardzība atkarīga gan no valsts, gan indivīda. Cilvēka piedalīšanās tiesību sistēmas veidošanā ir neatņemama demokrātiskas valsts sastāvdaļa.⁴ Lai pēc iespējas efektīvāk tiktu aizsargātas indivīda tiesības, valstij jāuzņemas trīs pienākumi – respektēt, aizsargāt un ieviest. Pienākums respektēt nozīmē, ka valsts nepārkāpj personu tiesības, aizsargāt nozīmē to, ka valsts iespēju robežās novērš situāciju, kad kādas personas tiesības tiek aizskartas, bet, ja tas notiek – soda vainīgos. Savukārt ieviest nozīmē to, ka valsts pienākums ir veikt konkrētas darbības, lai persona varētu efektīvi izmantot savas tiesības.⁵

Tiesības uz kaitējuma kompensāciju ir garantētas valsts pamatlikumā – Latvijas Republikas Satversmē⁶ (turpmāk – Satversme). Tās 92.pantā cita starpā noteikts, ka nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Tāpat personas tiesības uz kompensāciju noteiktas arī Kriminālprocesa likuma otrajā nodaļā līdzās tādiem kriminālprocesa pamatprincipiem kā vienlīdzības principam, cilvēktiesību garantēšanas principam, nevainīguma prezumpcijas principam un citiem.

¹ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts: 21.04.2005 [09.02.2018 red.]

² Victims – support and assistance 2nd edition. Council Of Europe Publishing, 2007, 19.lpp

³ Kronberga I., Dzenovska I., Litvins G., Sīle S. Mehānismi cietušo kompensācijai kriminālprocesā Eiropas Savienībā. 2013. Pieejams: [file:///C:/Users/Dice/Downloads/lv_ministrija_imateriali_petijums%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dice/Downloads/lv_ministrija_imateriali_petijums%20(1).pdf) [aplūkots 02.03.2018]

⁴ Democracy in the Courts, Lay Participation in European Criminal Justice Systems. Marijke Malsch. 2009, 1.lpp

⁵ Kronberga I., Dzenovska I., Litvins G., Sīle S. Mehānismi cietušo kompensācijai kriminālprocesā Eiropas Savienībā. 2013. Pieejams: [file:///C:/Users/Dice/Downloads/lv_ministrija_imateriali_petijums%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dice/Downloads/lv_ministrija_imateriali_petijums%20(1).pdf) [aplūkots 02.03.2018]

⁶ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922 [09.02.2018 red.]

KPL 22.pants noteic: „Personai, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, ņemot vērā tās morālo aizskārumu, fiziskās ciešanas un mantisko zaudējumu, tiek garantētas procesuālās iespējas morālās un materiālās kompensācijas pieprasīšanai un saņemšanai.”

Sīkāka kārtība, kādā cietušais var iegūt kaitējuma kompensāciju, atspoguļota KPL 26.nodaļā. Ir svarīgi noskaidrot, vai praksē persona var realizēt savas tiesības un kompensāciju pilnībā un bez nepamatotiem ierobežojumiem.

Darba mērķis ir noskaidrot, cik efektīvi personas var realizēt savas tiesības saņemt kaitējuma kompensāciju un kādas ir iespējamās problēmas attiecībā uz kompensācijas saņemšanu gan mantisku zaudējumu, gan nemantiskā kaitējuma gadījumā. Izvirzītā mērķa sasniegšanai autore pētīs gan tiesību literatūru, gan normatīvo regulējumu par kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā, pievēršot uzmanību kompensācijas institūta regulējumam arī citās tiesību nozarēs, tāpat tiks apskatīts arī valsts kompensācijas cietušajiem institūts. Īpaša uzmanība tiks pievērsta tiesu praksei tiesību uz kaitējuma kompensāciju kontekstā.

Pētījuma veikšanai izmantotas vairākas pētniecības metodes:

- salīdzinošā pētniecības metode – salīdzinot kaitējuma kompensācijas institūta regulējumu dažādos normatīvajos aktos;
- analītiskā pētniecības metode – analizējot atsevišķas normatīvo aktu normas par kaitējuma kompensāciju;
- aprakstošā pētniecības metode – apkopojot un izpētot informāciju literatūras avotos, kā arī iztirzājot tiesu nolēmumus par kaitējuma kompensāciju;
- statistikas izpēte – iepazīstoties ar datiem par pieteikto kompensāciju skaitu kriminālprocesa ietvaros, kā arī iepazīstoties ar statistiku par pieteiktajām un Juridiskās palīdzības administrācijas izmaksātajām valsts kompensācijām cietušajiem 2016. un 2017.gadā.

1. CIETUŠĀ TIESĪBU UZ KOMPENSĀCIJU BŪTĪBA

Dzīvei labvēlīgus apstākļus veido tiesiski sakārtota un droša vide.⁷ Noziedzīgi nodarījumi pastāv ne tikai mūsdienās, to pirmsākumi meklējami jau pirmatnējā sabiedrībā, noziedzīga nodarījuma pamatā ir kādas personas prettiesiska darbība, kas vērsta uz kādas citas personas interešu aizskāruma radīšanu. Ikvienas valsts virzība uz demokrātiskas, stabilas un dzīvei labvēlīgas valsts modeli ir saistīta ar efektīvu personas tiesību, brīvību un likumīgo interešu respektēšanu un aizsardzību. Noziedzīgs nodarījums nodara ļaunumu gan konkrētajā nodarījumā cietušajai personai, gan sabiedrībai kopumā.⁸ Tāpēc primāri valsts institūciju pienākums ir pēc iespējas augstākā līmenī nodrošināt personas interešu neaizskaramību un novērst situācijas, kas mudina izdarīt noziedzīgu nodarījumus. Tiesiskums ir organizējams ikvienā dzīves situācijā un par to ir atbildīga gan valsts, gan privātpersona.⁹ Tomēr pat demokrātiska un tiesiski sakārtota valsts nespēj pilnībā nodrošināt noziedzīgu nodarījumu neesamību, jo nedz ar preventīviem, nedz sodīšanas līdzekļiem nav iespējams pilnībā izslēgt noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Ņemot vērā, ka nav iespējams pilnībā izslēgt to, ka noziedzīgi nodarījumi netiks izdarīti, valsts pienākums ir nodrošināt efektīvu sistēmu, lai vainīgā persona tiktu atbilstoši sodīta un lai ikviena persona, kurai nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ir radīts kāds mantisks vai nemantisks kaitējums, varētu vērsties attiecīgajās institūcijās un saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu.

Ik gadu valstī tiek reģistrēti vairāki tūkstoši noziedzīgu nodarījumu. Katru gadu aptuveni 15% eiropiešu jeb 75 miljoni Eiropas Savienības iedzīvotāju cieš kāda nozieguma rezultātā.¹⁰ Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2016.gadā Latvijā reģistrēto noziedzīgu nodarījumu skaits pārsniedza 45,5 tūkstošus.¹¹ Taču 2017.gadā Latvijā reģistrēto noziedzīgu nodarījumu skaits ir nedaudz virs 44 tūkstošiem. Pēc autores domām, izdarīto noziedzīgu nodarījumu kopskaits ir ļoti liels, turklāt, lai arī noziedzīgu nodarījumu kopskaitam laika posmā no 2015.gada līdz 2017.gadam ir tendence samazināties, smago

⁷ Litvins G. Organizētais tiesiskums. Jurista Vārds, 2014.gada 23.septembris., Nr. 37 (839), 2.lpp.

⁸ Groma J. Kriminālprocesuālie piespiedu līdzekļi: aktuālie problēmjautājumi un tiesiskā regulējuma pilnveidošanas perspektīvas: Promocijas darba kopsavilkums. Rīga: Rīgas Stradiņa Universitāte, 2015, 4.lpp

⁹ Litvins G. Organizētais tiesiskums. Jurista Vārds, 2014.gada 23.septembris., Nr. 37 (839), 2.lpp.

¹⁰ Meikalīša Ā., Strada-Rozenberga K.. Kriminālprocess. Raksti. 2010-2015, Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 302.lpp

¹¹ Reģistrēto noziedzīgu nodarījumu skaits. Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes. Pieejams: [http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__sabkart/SK0010.px/table/tableViewLayout2/?rxid=\[aplūkots 2018.gada 28.februārī\]](http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__sabkart/SK0010.px/table/tableViewLayout2/?rxid=[aplūkots 2018.gada 28.februārī])

noziegumu īpatsvars joprojām ir ļoti augsts – 2017.gadā 30,1% jeb 13324 no visiem reģistrētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem bijuši kvalificējami kā smagi.¹²

Brīdī, kad pret personu izdarīts noziedzīgs nodarījums, tai ir izvēle – sniegt šo informāciju tiesībsargājošā institūcijā, piemēram, policijā vai par to aizmirst, neziņot un nedarīt neko, lai vainīgā persona saņemtu sodu. Ja cietušais izlemj par noziedzīgo nodarījumu neziņot, konkrētais noziedzīgais nodarījums, visticamāk, paliks neatklāts, jo bieži vien notikušajam nav liecinieku. Tāpat, ja par noziedzīgu nodarījumu netiek ziņots, pastāv liela varbūtība, ka vainīgais savas prettiesiskās darbības atkārtos un viņa darbību rezultātā būs vēl vairāki upuri. Ja cietušais par noziedzīgo nodarījumu neziņo un netiek uzsākts kriminālprocess, cietušais neiegūst tiesības pieteikt un iegūt kompensāciju par noziedzīga nodarījuma rezultātā tam radīto kaitējumu. Tāpēc autore uzskata, ka personai, kura cietusi noziedzīga nodarījuma rezultātā par to būtu jāziņo, lai aizsargātu gan savas, gan citu personu intereses un, iespējams, novērstu turpmāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Tikai ziņojot par noziedzīgu nodarījumu un kļūstot par cietušo persona nodrošinās to, ka procesa ietvaros varēs realizēt savas tiesības saņemt nodarītajam kaitējumam atbilstošu kompensāciju.

Ja izmeklēšanas iestāde ir saņēmusi iesniegumu par kriminālprocesa uzsākšanu, kompetentajai amatpersonai ir pienākums to uzsākt. Tas atspoguļojas arī Kriminālprocesa likuma 6.pantā definētajā kriminālprocesa obligātuma principā: *„Amatpersonai, kura pilnvarota veikt kriminālprocesu, ikvienā gadījumā, kad kļuvis zināms kriminālprocesa uzsākšanas iemesls un pamats, ir pienākums savas kompetences ietvaros uzsākt kriminālprocesu un novest to līdz Krimināllikumā paredzētajam krimināltiesisko attiecību taisnīgam noregulējumam.”* Tātad, ja persona ir cietusi, ir noticis tās tiesību aizskārums un tā ir vērsusies tiesībsargājošā institūcijā, tad, atbilstoši Kriminālprocesa likumā noteiktajam, tiek uzsākts kriminālprocess. KPL 1.pantā ir definēts Kriminālprocesa likuma mērķis – *„noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu attiecību noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē”*. Tātad kriminālprocesa rezultātā jārod tiesiski korekts un taisnīgs risinājums¹³ – visām kriminālprocesaūlajām darbībām jābūt vērstām uz to, lai procesa iznākumā attiecības starp cietušo un vainīgo tiktu taisnīgi noregulētas,

¹² Likumpārskatījumi un tiesu sistēma – Galvenie rādītāji. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/likumparkapumi-un-tiesu-sistema-galvenie-raditaji-30282.html> [aplūkots 2018.gada 8.aprīlī]

¹³ Groma J. Kriminālprocešuālie piespiedu līdzekļi: aktuālie problēmjaudājumi un tiesiskā regulējuma pilnveidošanas perspektīvas: Promocijas darba kopsavilkums. Rīga: Rīgas Stradiņa Universitāte, 2015, 4.lpp

vainīgā persona saņemtu atbilstošu sodu, bet cietušais – atbilstīgu atlīdzinājumu. Taču taisnīgums atkarīgs ne tikai no valsts institūciju spējas sodīt noziedzīgo nodarījumu izdarītājus, bet arī no tā, kā iespējams atjaunot cietušā stāvokli, kāds tas bija pirms tika izdarīts noziedzīgais nodarījums, vai kompensēt radīto kaitējumu.¹⁴ Nosakot atbilstošu atlīdzinājumu, primārais mērķis ir iepriekšējā tiesiskā un mantiskās stāvokļa atjaunošana (restitutio in integrum).¹⁵ Personas tiesības uz atlīdzinājumu gadījumā, ja noticis nepamatots personas tiesību aizskārums, noteiktas arī Latvijas Republikas Satversmes¹⁶ 92.pantā, kas noteic: „*Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā, ikviens ir uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.*” Šajā personas pamattiesību uzskaitījumā līdztekus nevainīguma prezumpcijas principam cita starpā uzsvērtas arī personas tiesības iegūt atbilstīgu atlīdzinājumu. Atbilstīgs atlīdzinājums ir tāds, kas ir samērīgs un atbilst nodarītajam kaitējumam. Lai atlīdzinājums būtu atbilstīgs Satversmes 92.pantam, tam ir jābūt efektīvam tiesiskās aizsardzības līdzeklim.¹⁷

Krimināltiesībās šo atbilstīgo atlīdzinājumu definē kā kompensāciju. Kaitējuma kompensācijas institūts pastāv ne tikai krimināltiesībās, bet arī administratīvajās tiesībās un civiltiesībās, kā arī regulēts starptautiskajos tiesību aktos, tomēr jāatzīmē, ka maģistra darbā pamatā tiks apskatīts kompensācijas institūts un tā normatīvais regulējums kriminālprocesuālo tiesību aspektā. Lai noskaidrotu un izprastu kompensācijas institūta būtību un tiesisko regulējumu, vispirms jāanalizē normatīvajos aktos ietvertie jēdzieni.

1.1. Cietušā jēdziens kriminālprocesā

Satversme garantē, ka ikvienai personai, pret kuru bijis izdarīts noziedzīgs nodarījums un tā rezultātā ir radies kaitējums fizisku ciešanu, mantiska zaudējuma vai morāla aizskāruma formā, ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu ir tiesību uz taisnīgu tiesu pamatmērķis.¹⁸ Ar atlīdzinājuma pieteikšanas un iegūšanas procedūru saistītie jautājumi sīkāk regulēti KPL 26.nodaļā „Ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma atlīdzināšana.” Personai, kurai ir tiesības pieprasīt atbilstīgu

¹⁴ Victims – support and assistance 2nd edition. Council Of Europe Publishing, 2007, 19.lpp

¹⁵ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 159.lpp

¹⁶ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922 [04.02.2018 red.]

¹⁷ Ibid. 157.lpp

¹⁸ Ibid. 148.lpp

atlīdzinājumu, jābūt cietušajam procesuālā izpratnē – atbilstoši KPL 96.panta pirmajai daļai – jātiek atzītam par cietušo ar procesa virzītāja lēmumu. Par cietušo var atzīt izmeklētājs, izmeklēšanas grupas dalībnieks, prokurors vai tiesa krimināllietas iztiesāšanas stadijā līdz tiesas izmeklēšanas sākumam pirmās instances tiesā, taču tikai gadījumā, ja ir pieteikts šāds lūgums. Tātad, lai iegūtu tiesības pieprasīt atbilstīgu atlīdzinājumu par nodarīto, nepietiek, ka persona faktiski ir cietusi no noziedzīga nodarījuma, ar kuru tai radīts mantisks kaitējums, fiziskas ciešanas vai morāls aizskārums, tam jābūt nostiprinātam arī procesuāli, jo tikai persona, kura par cietušo atzīta ar procesa virzītāja lēmumu, var ieņemt aktīvu pozīciju kriminālprocesā un līdz ar to – iegūt tiesības uz kompensāciju.¹⁹ Būtiski pieminēt, ka nevienam no procesa virzītājiem nav tiesību personu atzīt par cietušo bez personas pašas vai tās pārstāvja piekrišanas, izņemot gadījumu, ja persona sakarā ar fiziskiem vai psihiskiem trūkumiem pati nespēj izteikt savu gribu būt par cietušo, tādos gadījumos personu atzīst par cietušo bez tās piekrišanas, šādu kārtību noteic Kriminālprocesa likuma 96.panta trešā daļa.

KPL 95.panta pirmā daļa noteic: „*Cietušais kriminālprocesā var būt fiziskā vai juridiskā persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, proti, morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums.*” Šī panta trešā daļa paredz, ka, ja persona ir mirusi, par cietušo kriminālprocesā var būt kāds no mirušā tuviniekiem. Par tuviniekiem saskaņā ar KPL 12.panta piekto daļu ir uzskatāmi saderinātais, laulātais, vecāki, vecvecāki, bērni, mazbērni, brāļi, māšas, kā arī personas, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība. Fiziska persona kā tiesību subjekts ir tiesību un pienākumu nesējs, juridiskas personas savukārt ir valsts, pašvaldības, personu apvienības, iestādes, nodibinājumi un lietu kopības, kurām piešķirta juridiska personība. Juridiskas personas savu procesuālo statusu realizē caur saviem pārstāvjiem – fiziskām personām, kurām ir apziņa un spēja veikt nepieciešamās darbības.²⁰ 2012.gadā tika pieņemta Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2012/29/ES (2012.gada 25.oktobris) ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/T (turpmāk – Direktīva)²¹. Šādas Direktīvas pieņemšana pamatota ar nepieciešamību pietiekami augstā līmenī nodrošināt

¹⁹ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Jurista vārds, 2008. 4. novembris, nr.42 (547)

²⁰ Meikališa Ā. Kriminālprocesa terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 1998, 95.lpp

²¹ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2012/29/ES ar ko nosaka un aizstāj Padomes pamatlēmumu 2001/220/T. Pieņemta 25.10.2012 [13.02.2018 red.]

cietušo aizsardzības līmeni visā Eiropas Savienībā.²² Direktīvā jēdziens „cietušais” definēts kā:

- 1) *„fiziska persona, kurai nodarīts kaitējums, tostarp fizisks, garīgs vai emocionāls kaitējums, vai ekonomiski zaudējumi, ko tieši izraisījis noziedzīgs nodarījums;*
- 2) *Tās personas, kuras nāvi ir tieši izraisījis noziedzīgs nodarījums, ģimenes locekļi, kuriem minētās personas nāves rezultātā ir nodarīts kaitējums.”*
(Par ģimenes locekļiem Direktīvas izpratnē ir uzskatāms laulātais, persona, kura ar cietušo pastāvīgi un ilgstoši dzīvo tuvās attiecībās un kurai ar cietušo ir kopīga mājsaimniecība, radnieki tiešā līnijā, brāļi un māsas un cietušā apgādājamie.)

Salīdzinot Direktīvā un Kriminālprocesa likumā noteiktās „cietušā” definīcijas, secināms, ka pastāv divas būtiskas atšķirības.

Pirmkārt, Kriminālprocesa likumā izsmeļošas „cietušā” definīcijas nav. Būtībā Kriminālprocesa likuma izpratnē par cietušo ir uzskatāma persona, kas faktiski cietusi noziedzīgajā nodarījumā un tā rezultātā personai ir radīts kaitējums, proti, morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums²³, taču lai iegūtu cietušā statusu kriminālprocesā, personai par cietušo jātiek atzītai ar procesa virzītāja lēmumu²⁴. Kriminālprocesa likums noteic, ka par cietušo kriminālprocesā var tikt atzīta gan fiziska, gan juridiska persona. Savukārt Direktīvā kā cietušais definēts tikai fiziska persona. Tas, ka Direktīva par cietušajiem neatzīst juridiskas personas, neliedz Latvijā juridiskas personas par cietušajiem atzīt, jo, lai arī Direktīvā nostiprinātās garantijas lielākoties attiecas uz fiziskām personām, nav šķēršļu Kriminālprocesa likumā nodalīt tās garantijas, kuras uz juridiskām personām nav attiecināmas.²⁵ Līdz ar to Kriminālprocesa likums par cietušajiem krimināllietā ļauj uzskatīt krietni plašāku personu loku nekā Direktīva, nodrošinot iespējami vairāk tiesību subjektiem iespēju īstenot savas kā cietušā tiesības, piemēram, pieteikt kaitējuma kompensāciju.

Otrkārt, jau iepriekš minēts, ka Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka cietušā statuss iegūstams tikai ar procesa virzītāja lēmumu, pirms tam uz personu, lai arī tā ir faktiski

²² Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2010-2015. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 302.lpp

²³ Kriminālprocesa likuma 95.panta pirmā daļa

²⁴ Kriminālprocesa likuma 96.panta pirmā daļa

²⁵ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2010-2015. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 312.lpp

cietusī persona, nav attiecināmas cietušā tiesības. Savukārt Direktīvas izpratnē pie kriminālprocesa ir pieskaitāms brīdis, kad tiek iesniegts iesniegums par noziedzīgu nodarījumu, tātad, lai persona tiktu atzīta par cietušo Direktīvas izpratnē un baudītu vismaz daļu no tajā noteiktajām procesuālajām garantijām, nav nepieciešams nekāds īpašs lēmums par viņas atzīšanu par cietušo.²⁶ Savukārt, lai persona tiktu atzīta par cietušo Kriminālprocesa likuma izpratnē un līdz ar to iegūtu cietušā tiesības, tai pašai jāizrāda vēlme par cietušo kļūt, tikai aktīvu darbību rezultātā un dodot savu piekrišanu, persona var iegūt cietušā statusu. Attiecībā pret šo aspektu likumā noteikts izņēmums, ka gadījumā, ja persona sakarā ar fiziskiem vai psihiskiem trūkumiem pati nespēj izteikt savu gribu būt par cietušo, personu var atzīt par cietušo bez tās piekrišanas.

Būtiski uzsvērt, ka par cietušo kriminālprocesā var kļūt ne tikai persona, kas spējīga pati pieņemt lēmumus un īstenot savas tiesības, bet arī tāda persona, kas sava garīga rakstura vai citu veselības traucējumu dēļ pati nespēj izmantot savas tiesības vai, piemēram, nepilngadīgais. KPL 96.¹ panta pirmās daļas pirmais punkts noteic, ka nepilngadīgais ir īpaši aizsargājams cietušais. Īpaši aizsargājamam cietušajam ir tiesības ar procesa virzītāja atļauju piedalīties procesuālajās darbībās kopā ar uzticības personu. Saskaņā ar KPL 89.panta otro daļu nepilngadīgā cietušā pārstāvji var būt vai nu likumiskie pārstāvji (māte, tēvs, aizbildnis), kāds no vecvecākiem, pilngadīgs brālis vai māsa, ja nepilngadīgais dzīvojis kopā ar kādu no viņiem un attiecīgais tuvinieks par nepilngadīgo ir rūpējies, bērnu tiesību aizsardzības institūcijas pārstāvis un tādas nevalstiskās organizācijas pārstāvis, kura veica bērnu tiesību aizsardzības funkciju. Savas likumiskās intereses un tiesības nepilngadīgais īsteno tikai caur pārstāvi. Tāpat cietušā likumīgās intereses un tiesības tiek īstenotas caur pārstāvi, ja kaitējums nodarīts personai, kurai ir nodibināta aizgādība garīga rakstura vai cita veselības traucējuma dēļ, kā arī gadījumā, ja kaitējums nodarīts personai, kura sakarā ar fiziskiem vai psihiskiem trūkumiem ir atzīta par cietušo bez tās piekrišanas. Šajos gadījumos visas cietušā tiesības pilnībā pieder viņa pārstāvim un cietušais patstāvīgi tās īstenot nevar, izņemot nepilngadīgā tiesības sniegt liecības un izteikt savu viedokli. KPL 104.panta devītā daļa noteic: *„Procesa virzītājs, izlemjot jautājumu par atļauj personai piedalīties kriminālprocesā kā nepilngadīgā vai cietušā, kuram nodibināta aizgādība garīga rakstura vai cita veselības traucējuma dēļ, pārstāvim, ievēro šā panta otrajā daļā noteikto secību un konkrēto personu iespējas un vēlēšanos patiesi aizsargāt cietušā intereses.”* Ja ir apgrūtināta vai citādi nav nodrošināta

²⁶ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2010-2015. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 311.lpp

nepilngadīgā tiesību un interešu aizsardzība vai augstāk minētie pārstāvji iesniedz motivētu lūgumu, procesa virzītājs pieņem lēmumu par advokātu kā nepilngadīgās cietušās personas pārstāvja uzaicināšanu.²⁷ Tādējādi likums procesa virzītājam uzliek lielu atbildību izvērtēt, vai attiecīgā persona spēs un būs ieinteresēta īstenot cietušā tiesības un vēlēties aizsargāt tā intereses. Procesā virzītājam jāizvērtē, vai persona, kas vēlas kļūt par pārstāvi, nav ieinteresēta, piemēram, vainīgās puses aizstāvībā, tādējādi novēršot situāciju, ka pārstāvis darbojas pretēji cietušā interesēm.

Jāuzsver, ka Krimināllikumā paredzēta atbildība arī par noziegumiem, kuri nav vērsti pret konkrētu privātpersonu ar mērķi radīt tai kaitējumu, piemēram, noziegumi pret cilvēci, kara noziegumi, genocīds. Šāda veida noziegumos nav identificējams vienas personas individuālo tiesību aizskārums, apdraudētas tiek veselas cilvēku grupas intereses, tādējādi netieši cietušais ir ikviens no grupas pārstāvjiem, bet kopumā – visa tauta vai valsts. Arī šajos gadījumos, kad par cietušo ir atzīstama, piemēram, valsts, tā var pieteikt kaitējuma kompensāciju un noziedzīgu nodarījumu izdarījušajai personai ir pienākums to izmaksāt. Valsts savas intereses realizē caur pārstāvi.

*„Kriminālprocesa likumā vārds „cietušais” ne vienmēr tiek lietots vienā nozīmē, ikreiz, kad jāizprot vārda „cietušais” saturs konkrētā normā, ir jāapzinās šīs normas jēga un mērķis,”*²⁸ šādu atziņu rakstā „Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā” paudusi profesore Kristīne Strada-Rozenberga. Nav šaubu, ka ikvienu tiesību normu ir jāvērtē pēc tās mērķa un jēgas, taču likumu normas nav paredzētas tikai cilvēkiem ar juridisko izglītību vai tiem, kuriem ir bijusi pieredze juridiskos jautājumos, bet gan visiem cilvēkiem. Tāpēc praksē var rasties situācija, kurā cilvēks nav sapratis konkrētā jēdziena būtību un līdz ar to radusies nesaprašanās un varbūt pat tiesiskie strīdi. Tāpēc, autoresprāt, Kriminālprocesa likuma ietvaros būtu nepieciešams norobežot „faktisko noziedzīgā nodarījumā cietušo personu” un „personu, kura ieguvusi cietušā statusu ar procesa virzītāja lēmumu”. Piemēram, gadījumos, kad persona ir noziedzīgā nodarījuma rezultātā faktiski cietusi, taču nav ieguvusi cietušā statusu ar procesa virzītāja lēmumu, tā būtu dēvējama par „noziedzīga nodarījuma faktisko upuri”, savukārt personu, kura likumā noteiktajā veidā ir ieguvusi cietušā statusu, turpināt dēvēt par „cietušo”. Skaidrojošā vārdnīca jēdzienu

²⁷ „Cietušo statuss kriminālprocesa ietvaros”. VICS Improving protection of victims rights: Access to legal aid. Pieejams:

http://www.jpa.gov.lv/uploads/filedir/improving_protection_of_victims_rights_20012014_latvia.pptx
[aplūkots 10.03.2018]

²⁸ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2008. 4.novembris, Nr.42 (547).

„upuris” definē kā „*būtne, kas ir pakļauta kāda cēloņa izraisītajām nevēlamajām sekām.*”²⁹ Tāpēc „upuris” ir uzskatāms par plašāku jēdzienu nekā „cietušais”, jo tas sevī var ietvert arī tās personas, kuras kļuvušas par upuriem nelaimes gadījumos, ne tikai noziedzīgu nodarījumu rezultātā cietušos.

Tā kā cietušā statusa iegūšanai nepieciešama faktiski cietušās personas vai tās pārstāvja aktīva rīcība, autore uzskata, ka ir svarīgi, lai ikviena persona, gan faktiski cietusī persona, gan persona, kura kriminālprocesa ietvaros būs cietušā pārstāvis, būtu informēta par to, kā cietušā statuss iegūstams un līdz kuram brīdim persona var izteikt vēlmi tikt atzītai par cietušu, lai varētu aktīvi līdzdarboties kriminālprocesā un izmantot visas savas tiesības, piemēram, iepazīties ar lietas materiāliem, iesniegt sūdzības, pieteikt kaitējuma kompensāciju vai piedalīties lietas iztiesāšanā. Professore Ā. Meikališa ir norādījusi: „*Cietušā kā aktīva procesa dalībnieka esamība pēc tā īpašas atzīšanas par cietušu efektīvi ļautu noskaidrot un identificēt situācijas, kad faktiski cietusī persona ir un kad nav vēlējies aktīvi piedalīties procesā. Tas savukārt radītu mehānismu, kad tiem cietušajiem, kas vēlas, tiek nodrošināta aktīva dalības iespēja kriminālprocesā, savukārt tie, kuri nevēlas – netiek nepamatoti un nevajadzīgi iesaistīti procesuālā norisē.*”³⁰ Līdzīgu viedokli paudis arī Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas tiesnesis Guntars Stūris savā rakstā „Procesa virzītāja pienākums respektēt un nodrošināt cietušās personas intereses” izsakot viedokli: „*Tiesu praksē pietiekami bieži nākas saskarties ar gadījumiem, kad cietušie nealkst aktīvi piedalīties iztiesāšanā, tiesas sēdes tiek kavētas, personas uztver tiesas aicinājumus kā apgrūtinājumu savām ikdienas gaitām, viņu piedalīšanās tiesas sēdēs ir statiska, kopumā rezultātā pašiem cietušajiem nav skaidra to loma procesā, tiek nepamatoti traucēta viņu ikdiena, kavēta un apgrūtināta krimināllietu iztiesāšana.*”³¹ Kriminālprocesa likuma 469. panta otrā daļa noteic, ka krimināllietu var iztiesāt bez cietušā klātbūtnes, ja tas uz tiesas sēdi nav ieradies. Iespējams, ka ir mainījusies cietušās personas griba un radušies vairāki iemesli, kāpēc cietušais vairs nevēlas aktīvi piedalīties procesā. Tie var būt dažādi, piemēram, personai nākas kavēt darbu un tas samazina ienākumus vai arī kavētās darba stundas nākas atstrādāt brīvdienās, jo darbs vienalga ir jāpadara.

²⁹ Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://tezaurs.lv/#/sv/upuris> [aplūkots 28.03.2018]

³⁰ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2010-2015. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 321.lpp

³¹ Stūris G. Procesa virzītāja pienākums respektēt un nodrošināt cietušās personas intereses. Jurista Vārds, 2008. 4.novembris, Nr.42 (547)

Autore piekrīt minētajiem viedokļiem, ka Kriminālprocesa likumā noteiktais priekšnoteikums, ka cietušā statusu var iegūt tikai no tā brīža, kad persona ir izteikusi šādu lūgumu un procesa virzītājs par to ir uzrakstījis lēmumu, ir pamatots, kaut vai, lai aizsargātu personas, kuras nevēlas iesaistīties kriminālprocesā, nevēlas aktīvi piedalīties procesā un tikt atzītas par cietušajiem. Savukārt procesa virzītājam ir vieglāk izprast faktiski cietušās personas attieksmi pret pāri nodarījumu, izvērtējot to, kā sodāma vainīgā persona.

KPL 96.panta otrā daļa noteic: „*Procesa virzītājs savlaicīgi informē personu par tās tiesībām tikt atzītai par cietušo kriminālprocesā.*” Likuma norma noteic šauru procesa virzītāja pienākumu savlaicīgi sniegt personai informāciju par tās tiesībām tikt atzītai par cietušo. Pēc autores domām, no visām personām, kuras var kļūt par cietušajiem noziedzīga nodarījuma rezultātā, tikai nelielai daļai varētu būt juridiska pieredze vai pieredze darbā ar normatīvajiem tiesību aktiem, tāpēc būtu būtiski, ka procesa virzītājs, kurš informē personu par tās tiesībām kļūt par cietušo, vienlaikus sniegtu vismaz pamatinformāciju arī par cietušā kā procesa dalībnieka tiesībām un pienākumiem. Procesuālās tiesības personai nav jāizmanto obligāti, taču likumā noteiktie pienākumi, piemēram, ierasties kriminālprocesa veikšanai pilnvarotas amatpersonas norādītajā vietā un laikā, gan ir jāpilda. Tādējādi, informējot personu par tās tiesībām iegūt cietušā statusu un vienlaikus sniedzot ieskatu „cietušā” tiesībās un pienākumos un izskaidrojot procesa tālāko norisi, persona varētu objektīvi izvērtēt, vai tā vēlas un vai varēs izpildīt ar likumu noteiktos pienākumus un vai tā vēlas iegūt procesuālos statusu „cietušais” vai tomēr nē. Tāpat vienlaikus neveidotos situācija, ka persona ir ieguvusi cietušā statusu, bet nezina, kādas ir viņa tiesības, nezina, kur ar tām var iepazīties un līdz ar to nespēj tās pilnvērtīgi īstenot, piemēram, persona vēlējusies saņemt kaitējuma kompensāciju, taču nezina, ka, lai to saņemtu, tā ir jāpiesaka, turklāt tas jāizdara noteiktā termiņā. Tāpēc autore piedāvā papildināt Kriminālprocesa likuma 96.pantu ar šādu procesa virzītāja pienākumu un izteikt panta otro daļu šādā redakcijā: „*Procesa virzītājs savlaicīgi informē personu par tās tiesībām tikt atzītai par cietušo kriminālprocesā, vienlaikus sniedzot informāciju par tiesībām un pienākumiem, kādi radīsies, iegūstot cietušā statusu.*” Šāda likuma normas redakcija uzliktu procesa virzītājam papildu pienākumu, tomēr, saņemot šo informāciju, cietušajam būtu vieglāk realizēt savas tiesības, gadījumā, ja persona to vēlas.

Tāpat būtisks ir jautājums arī par termiņu, kādā persona var izteikt vēlmi kļūt par cietušo. Šobrīd Kriminālprocesa likums neregulē to, kādā termiņā personai ir tiesības kļūt par cietušo vai informēt par noziedzīgo nodarījumu. Cilvēki ir dažādi, ir tādi, kas pēc

noziedzīga nodarījuma uzreiz vērsīsies ar iesniegumu tiesībsargājošā institūcijā, un tādi, kas pēc noziedzīgā nodarījuma vēlēsies pārdomāt notikušo un izvērtēs, vai vēlas par notikušo ziņot. Tāpat atšķiras arī noziedzīgie nodarījumi. Gadījumos, kad noziedzīgais nodarījums bijis vērst pret personas īpašumu un radīts mantisks zaudējums, iespējams, ka tas personai nerada emocionālus pārdzīvojumus un tā uzreiz iesniedz iesniegumu policijā. Taču var būt situācija, kad personai noziedzīgā nodarījuma rezultātā radies liels emocionāls pārdzīvojums, fiziskas ciešanas, bailes. Var paiet laiks, kamēr persona atgūstas, saprot, kas noticis. Vēl var būt situācija, kurā persona, iespējams, pazīst personu, kas pret to izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, taču ir iebiedēta un nevēlas nevienam par notikušo stāstīt, var paiet laiks, līdz persona kādam uztic stāstu par notikušo un iespējams, ka uzticības persona var mudināt personu doties uz policiju ar iesniegumu. Autores ieskatā šis jautājums jāvērtē kopsakarā ar jautājumu par kriminālatbildības noilgumu.

Kriminālatbildības noilguma termiņi ir salīdzinoši lieli (kriminālpārkāpuma gadījumā kriminālatbildības noilgums ir 2 gadi, taču smagiem noziegumiem – 10 gadi), tāpēc arī laikam, kādā persona var pieteikties būt par cietušo, vajadzētu būt tādām. Autoresprāt, būtu saprātīgi, ja šie termiņi sakristu. Taču jāņem vērā, ka noziedzīgs nodarījums var tikt vērst pret personu, kurai nav juridisku zināšanu un tā nezina, vai pret viņu izdarītais noziedzīgais nodarījums ir kvalificējams kā kriminālpārkāpums vai kā mazāk smags noziegums, tāpēc īsti nezina, cik ilgs laiks, lai realizētu savas tiesības, tai ir. Tāpat kriminālatbildības noilgums skaitāms no dienas, kad notici noziedzīgais nodarījums, tātad būtu nepieciešams atcerēties, kādā datumā tas notika. Jāņem vērā, ka pastāv iespēja, ka ilgstoši nevēršoties policijā, cietusī persona var aizmirst noziedzīgā nodarījuma detaļas, kuras var būt svarīgas vainīgās personas atrašanās un identificēšanā. Jo ilgāks laiks no noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīža paiet, jo ilgāk un grūtāk ir savākt pierādījumus, lai atrastu un sodītu vainīgo personu. Tāpēc būtu vēlams, ka ikviena personai pret kuru vērst noziedzīgs nodarījums un tas radījis kaitīgas sekas, iespējami ātri informē par to policiju, lai varētu tikt uzsākts kriminālprocess.

1.2. Kompensācijas jēdziens kriminālprocesā

Personai, kurai noziedzīga nodarījuma rezultātā ir radīts kaitējums, ir tiesības saņemt taisnīgu atlīdzinājumu. Šādas tiesības garantē gan Satversme, gan Kriminālprocesa likums. Cietušā tiesības saņemt atlīdzinājumu ir saistāmas ar trim patstāvīgām cietušajam piešķirtām tiesībām: tiesībām atgūt īpašumu, tiesībām uz kompensāciju un tiesībām uz to

zaudējumu atlīdzību, kas radušies sakarā ar piedalīšanos kriminālprocesā.³² Jānorāda, ka autore, nenoliedzot to, ka cietušā tiesības atgūt īpašumu un tiesības uz zaudējumu atlīdzību, kas radušies sakarā ar piedalīšanos kriminālprocesā ir vienlīdz svarīgas ar personas tiesībām uz kompensāciju, darbā sīkāk apskatīs tikai pēdējās.

Ja normatīvais regulējums neparedz efektīvu un pilnvērtīgu cietušā tiesisko aizsardzību tā tiesību aizskāruma gadījumā, tas var būt šķērslis kompensācijas saņemšanai, ierobežojot cietušā tiesības un tiesiskās intereses.³³ Nenoliedzami, lai persona zinātu un efektīvi spētu izmantot savas tiesības uz kriminālprocesuālo jautājumu taisnīgu noregulējumu, tās nepieciešams nostiprināt ar normatīvo tiesību aktu starpniecību. Turpmāk autore aplūkos kompensācijas institūta normatīvo regulējumu.

Skaidrojošā vārdnīca jēdzienu „kompensācija” definē kā atlīdzību par paveikto vai zaudēto; naudas summu, ar kuru kaut kas tiek atlīdzināts.³⁴ Pienākums vainīgajam kompensēt cietušajam radīto kaitējumu nav pastāvējis vienmēr. Pirmatnējā sabiedrībā, kad vēl nebija radušās un nostiprinātas rakstīto tiesību normas, cilvēku dzīve ritēja pēc paražu tiesību normām, kuras bija veidojušās un papildinātas gadsimtiem ilgi, vienlaikus ar tām pastāvēja arī asinsatriebības princips, kas izpaudās dzimtas pienākumā atriekt savu asinsradnieku smagu apvainošanu, sakropļošanu un nonāvēšanu. Tāpat jāpiemin, ka pirmatnējā sabiedrībā nozieguma atriebšanai kalpoja Taliona princips – „aci pret aci, zobu pret zobu”, kas nozīmēja, ka cietušajam bija iespēja pāri darītājam atriekties dots pret dotu. Šis princips cietušajam sniedza gandarījumu un mērķis – sodīt vainīgo – pēc būtības tika sasniegts, tomēr ar to arī sodīšanas process beidzās un cietušajai personai radītais kaitējums atlīdzināts netika.³⁵ Pakāpeniski no parastas atriebības notika pāreja uz kompozīcijas sistēmu. Kompozīcijas princips varēja rasties tikai pēc tam, kad tika ieviests konkrēts maksāšanas līdzeklis, jo kompozīcija bija sods, kad vainīgajam un viņa dzimtai jāmaksā cietušajam vai viņa dzimtai atlīdzība par vaininieka nodarīto kaitējumu. Galvenais kompozīcijas mērķis bija atlīdzināt cietušajam nodarīto kaitējumu no vainīgās personas. Kompozīcijas princips bija ietverts arī Hammurapi likumos.³⁶ Autoresprāt, kompozīcijas principa izveidošanos veicināja apstākļi, ka sabiedrībā radās pārlicība, ka, lai tiktu

³² Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2010-2015. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 318.lpp

³³ Kubilis J. Latvijas deliktu tiesību modernizācijas galvenie virzieni: Promocijas darbs. Rīga – Latvijas Universitāte, 2016, 4.lpp. Pieejams: http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/34956/298-57104-Kubilis_Janis_jk07041.pdf?sequence=1 [aplūkots 20.05.2017]

³⁴ Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/#/sv/kompensacija> [aplūkots 13.05.2017]

³⁵ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola „Turība”, 2003, 5., 13.-14.lpp.

³⁶ Ibid., 14.lpp

atjaunots taisnīgums, nav pietiekami vien ar to, ka vainīgā persona saņem atbilstošu sodu, jo apstākļi, ka persona ir saņēmusi sodu ne vienmēr sniedz cietušajam gandarījuma sajūtu. Pakāpeniski sabiedrībā radās priekšstats, ka cietušajam no vainīgā par noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu pienākas arī materiāla atlīdzība par nodarīto, bet šī atlīdzība nav daļa no soda. Šāda izpratne ir saglabājusies arī mūsdienās, jo kompensācijas maksāšana joprojām nav uzskatāma par sodu, bet gan kā papildu līdzeklis, ar kuru atlīdzināms personas nodarījums. Šāda atziņa pausta arī Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta praksē, nosakot, ka „*tiesas noteiktā kaitējuma kompensācija, neatkarīgi no tās apmēra, nav uzskatāma par sodu vai dubultsodu Kriminālprocesa likuma 25.panta izpratnē. Tiesas noteiktā kaitējuma kompensācija nav sods vai papildsods arī Krimināllikuma 36.panta izpratnē. Tā ir mantisko jautājumu risināšana Kriminālprocesa likuma noteiktajā kārtībā.*”³⁷ Tātad vainīgā persona par izdarīto noziedzīgo norādījumu, atkarībā no tā smaguma un noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļiem, var saņemt kādu no Krimināllikuma 36.panta pirmajā daļā noteiktajiem pamatsodiem un, iespējams, arī kādu no šī panta otrajā daļā noteiktajiem papildsodiem. Tomēr, pat gadījumā, ja personai piespriests pamatsoda veids ir naudas sods, tai, papildu piespriestajam sodam, vienalga var tikt uzlikts pienākums izmaksāt cietušajam kaitējuma kompensāciju un tā netiks uzskatīta par dubulto sodīšanu normatīvo aktu izpratnē.

Pilnīgāku kompensācijas jēdziena definīciju kriminālprocesa tiesību kontekstā sniedz Kriminālprocesa likuma 350.pants. Tā pirmajā daļā norādīts, ka „*kompensācija ir naudas izteiksmē noteikta samaksa, ko persona, kura ar noziedzīgu nodarījumu radījusi kaitējumu, samaksā cietušajam kā gandarījumu par morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām un mantisko zaudējumu.*” No panta otrās daļas izriet, ka „*kompensācija ir krimināltiesisko attiecību noregulējuma elements, ko apsūdzētais samaksā brīvprātīgi vai uz tiesas nolēmuma pamata.*” Pēc būtības kompensācijai ir divi galvenie uzdevumi:

- 1) sniegt atbilstīgu atlīdzinājumu personai, kura noziedzīga nodarījuma rezultātā ir cietusi;

³⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 5.novembra lēmums lietā SKK-508/2010. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2010/> [aplūkots 02.03.2018.]

- 2) pildīt preventīvo funkciju – piespriestajai summai jābūt tādai, kas maksimāli attur gan vainīgo, gan citas personas no šādu un līdzīgu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas nākotnē.³⁸

Tātad, kā galveno kompensācijas būtību varētu norādīt to, ka tā ir naudas izteiksmē noteikta samaksa, ko cietušajam par tam nodarīto kaitējumu maksā noziedzīga nodarījuma izdarītājs vai nu brīvprātīgi, vai uz tiesas lēmuma pamata.³⁹ Likums noteic, ka kompensācija ir atlīdzība naudas, tātad mantiskā, izteiksmē. Taču rodas jautājums, vai nebūtu iespējams šo likuma normu paplašināt, nosakot, ka atlīdzība nosakāma arī citā formā, piemēram, gadījumā, kad vainīgajai personai nav naudas līdzekļu ar kuriem segt kaitējuma kompensāciju. Ja kompensācijas maksāšanas galvenais mērķis ir atlīdzināt personai kaitējumu un radīt gandarījumu, autore uzskata, ka to būtu iespējams sasniegt arī citā veida, piemēram, persona zaudējumus varētu atlīdzināt ar savu darbu.

Protams, pastāv iespēja, ka šādos gadījumos starp likumpārkāpēju un cietušo var tikt noslēgts izlīgums. Paredzot izlīgumu starp cietušo un noziedzīga nodarījuma izdarīšanā vainojamo personu kā noziedzīgā nodarījuma izraisītā konflikta noregulēšanas mehānismu, likumdevējs nekonkretizē tā saturu, taču Kriminālprocesa likumā ir ietverta obligāta prasība par norādi izlīgumā, ka tas noslēgts labprātīgi, puses saprot tā sekas un kādi ir tā nosacījumi. Viens no priekšnoteikumiem, lai varētu tikt noslēgts izlīgums, ir tāds, ka izlīguma noslēgšanās brīdī ir jābūt kompensētam nodarītajam kaitējumam. Likums nenoteic, ka kaitējumam obligāti būtu jābūt atlīdzinātam materiālā veidā.

Taču, autoresprāt, izlīgums starp cietušo un likumpārkāpēju ne vienmēr ir iespējams. Praksē varētu rasties situācija, kad cietušais nevēlas slēgt izlīgumu un kad vainīgajai personai tomēr jāsaņem sods, kaut vai tāpēc, lai tiktu izpildīta preventīvā funkcija un citas personas atturētos no tādu un līdzīgu noziedzīgu nodarījumu veikšanas, taču kompensācija cietušajam varētu tikt sniegta nevis materiālā vērtībā, bet piemēram, ar darbu. Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertais termins „atbilstīgs atlīdzinājums” nav interpretējams tādējādi, ka ar to būtu saprotams tikai atlīdzinājums naudas izteiksmē. Minētais termins ietver jebkuru taisnīgu gandarījumu, kas konkrētajā tiesiskajā situācijā ir samērojams ar

³⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Tiesu prakses apkopojums par morālā kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā 2010/2011 gads. Pieejams: <https://www.google.lv/search?q=tmor%C4%81la+kait%C4%93juma+tiesu+prakse&oq=tmor%C4%81la+kait%C4%93juma+tiesu+prakse&aqs=chrome..69i57.6793j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8#> [aplūkots 27.02.2017]

³⁹ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2010-2015. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 319.lpp

personas tiesību aizskārumu. Satversmes tiesa norāda, ka atbilstīgam atlīdzinājumam ir vairākas funkcijas – visupirms jau kompensācijas, samierināšanas, kā arī vispārējās un speciālās prevencijas funkcija. Tādējādi, ņemot vērā, piemēram, tiesību pārkāpuma veidu vai raksturu, apdraudēto tiesisko interesi, aizskarto tiesisko subjektu vai nodarītā kaitējuma smagumu, „atbilstīgs atlīdzinājums” var izpausties arī nemantiskā veidā.⁴⁰

Piemēram, kāds, remontdarbu laikā sabojā blakus esošā nekustamā īpašuma sētu un rada mantiskus zaudējumus. Iespējams, ka atlīdzināt nodarīto persona varētu arī vienkārši šo sētu salabojot, nevis izmaksājot zaudējumu kompensāciju naudas izteiksmē. Nav šaubu, ka šāds kompensācijas veids ne vienmēr būtu iespējams, pirmkārt tāpēc, ka izdarītais noziedzīgais nodarījums ir pārāk smags un tā sekas nav iespējams atlīdzināt citā veidā kā vienīgi naudas izteiksmē. Otrkārt, iespējams, radītos zaudējumus nav iespējams atlīdzināt strādājot vai vainīgā persona nemaz neprot attiecīgo lietu darīt. Treškārt, tāpēc, ka cietušais nevēlas satikt vai uzturēt nekāda veida attiecības ar vainīgo personu. Izdarot likumā grozījumus un paplašinot tiesību normu, jāapzinās, ka līdz ar to stingrāk jāregulē arī citi jautājumi, piemēram, tas, vai personai, piesakot kompensāciju, uzreiz jāizlemj, vai tā vēlas saņemt kompensāciju naudas izteiksmē vai citā veidā vai arī izvēli būtu iespējams izdarīt procesa gaitā. Nedrīkst aizmirst, ka kompensācijas par mantiskajiem zaudējumiem pieteicējam ir jāpamato tās apmērs, praksē varētu rasties problēmas, ka vispirms cietusī persona bija ar mieru, ka vainīgais kompensēs radītos zaudējumus ar savu darbu, taču vēlāk tomēr izlēmusi pieteikt kaitējuma kompensāciju naudas izteiksmē, iespējams, ka persona jau būtu nokavējusi termiņu kompensācijas pieteikuma iesniegšanai, jo kā likums paredz, cietušajam ir tiesības iesniegt pieteikumu par radītā kaitējuma kompensāciju jebkurā kriminālprocesa stadijā līdz tiesas izmeklēšanas uzsākšanai pirmās instances tiesā, tātad cietušajam nemaz nebūtu tik ilgs laiks, lai izlemtu, kāda veida kompensāciju tā vēlas saņemt. Tāpat autore uzskata, ka pastāv iespēja, ka, izvērtējot lietas apstākļus un vainīgā personību, kompensācijas veidu varētu noteikt tiesa, taču skaidrs, ka tas radītu izmaiņas tiesas darbā, uzliekot jaunus pienākumus un liekot izvērtēt apstākli, vai persona spēs uzlikto pienākumu izpildīt un nebūtu zināms, vai tiesas uzliktais kompensācijas veids patiešām atlīdzinātu un radītu gandarījumu cietušajai personai, procesa laikā būtu nepieciešams uzzināt cietušās personas viedokli. Autore uzskata, kā šādas, lai arī sarežģītas izmaiņas likumā, būtu vērtējamas kā labvēlīgas personai, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu.

⁴⁰ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01 Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2011-21-01_Spriedums.pdf [aplūkots 03.04.2018]

Tomēr jēdziens „kompensācija” nav viennozīmīgs. Civillikumā tiek lietots termins „atlīdzība”, ar kuru tiek apzīmēts pametums, kuru cietušajam ir tiesības saņemt morāla aizskārums, fizisku ciešanu vai materiālu zaudējumu gadījumā.⁴¹ Tā kā ir vērojama šo jēdzienu nesakritība, tas rada problēmas arī tiesu praksē. A. Bitāns norāda, ka Civillikumā noteiktais jēdziens „atlīdzība” nav adekvāts terminiem „zaudējumi” un „zaudējumu atlīdzība”, jo morālā kaitējuma kompensācija tiek piedzīta papildus mantiskajiem zaudējumiem, lai sniegtu cietušajam papildu apmierinājumu, kā arī samierinātu abas puses. Tāpēc, pēc viņa domām, precīzākais tomēr ir jēdziens kompensācija.⁴² Tāpat tiesību literatūrā norādīts, ka morālās ciešanas, kas radušās noziedzīga nodarījuma rezultātā ir iespējams samazināt, bet nekāda naudas summa nevar atgriezt personu sākotnējā psiholoģiskajā stāvoklī. Tādējādi pēc savas būtības morālais aizskārums nav atlīdzināms, bet tikai kompensējams.⁴³ Piemēram, ja sakarā ar personas bojā eju tiek prasīts atlīdzināt morālo kaitējumu, tad nereti tiek norādīts, ka piespriedē summa ir nesamērīgi maza salīdzinājumā ar cilvēka dzīvību. Mērķis šādā gadījumā noteikti nav sagādāt naudas summu, kas līdzvērtīga cilvēka dzīvībai, mērķis ir dot mierinājumu tuviniekam, un tā apmērs nav saistāms ar mēģinājumiem novērtēt naudā sakropļotu roku vai zaudētu aci. Gan morālais kaitējums, gan cilvēka dzīvība nevar tikt novērtēta naudā. Tātad nevar runāt par atlīdzināšanu šī vārda tiešajā nozīmē. Atlīdzināt nozīmē dot ekvivalentu daudzumu kāda cita konkrēti izmērāma labuma vietā.⁴⁴

Taču, pēc autores domām, lai precīzāk izprastu kompensācijas jēdziena būtību ir jānoskaidro, kādi ir kompensācijas subjekti – kas ir personas, kurām ir tiesības pieteikt un saņemt kompensāciju, un uz kurām personām ir attiecināms pienākums pietikto kaitējuma kompensāciju samaksāt.

1.2.1 Personas, kuras var pieteikt un saņemt kaitējuma kompensāciju

Kriminālprocesa likums vispārīgi noteic, ka personai, kurai noziedzīga nodarījuma rezultātā ir radīts jebkāda veida kaitējums, tiek garantētas procesuālas tiesības gan morālās, gan materiālās kompensācijas saņemšanai. Savukārt, jau precīzāku skaidrojumu sniedz

⁴¹ Bitāns A. Par morālā kaitējuma izprati Latvijā. Jurista Vārds. 2001. 18. septembris, nr. 27 (220)

⁴² Ibid.

⁴³ Martjušina R. Kritēriji morālā kaitējuma atlīdzināšanas apmēra noteikšanai. Jurista Vārds, 2009.gada 30. jūnijs, Nr.26 (579)

⁴⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojums par morālā kaitējuma atlīdzināšanu civillietās 2014. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitējuma%20atlidzin%20asana_2014_galigais.doc [aplūkots 08.04.2018]

KPL 97.panta pirmā daļa, kas noteic, ka „*cietušais, ņemot vērā viņam nodarīto morālo aizskārumu, fiziskās ciešanas un mantiskā zaudējuma apmērus, piesaka šā kaitējuma apmēru un izmanto savas procesuālās tiesības morālas un materiālas kompensācijas gūšanai.*” Minētā likuma norma par kaitējuma kompensācijas subjektu, kuram ir tiesības pieteikt un saņemt kaitējuma kompensāciju, noteic cietušo.

Jau iepriekš darbā iztirzāts cietušās personas jēdziens, tāpēc atkārtoti tiks uzsvērti tikai galvenie priekšnoteikumi, lai persona tiktu uzskatīta par cietušo ne vien faktiskā, bet arī procesuālā izpratnē. Pirmkārt, pastāv cēloņsakarība starp vainīgās personas veiktajām noziedzīgajām darbībām un personai radīto morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām vai mantisko zaudējumu. (Turklāt jāuzsver, ka KPL 95.panta otrā daļa noteic, ka morālais aizskārumus personai nav nodarīts kā konkrētas grupas vai sabiedrības daļas pārstāvim.) Otrkārt, personai ir jāvēlas iegūt aktīva procesa dalībnieka statusu un jāizsaka vēlme kļūt par cietušo konkrētajā kriminālprocesā. Treškārt, personas vēlme kļūt par cietušo ir jāietver procesuālā dokumentā – procesa virzītājam persona par cietušo jāatzīst ar īpašu procesa virzītāja lēmumu.⁴⁵ To, ka persona ir ieguvusi cietušā statusu vien ar brīdi, kad tā par cietušo ir atzīta ar procesa virzītāja lēmumu ir norādījis arī Augstākās tiesas Krimināllietu departaments, nosakot, ka „*tikai ar KPL 96.panta pirmajā daļā nosaukto darbību (procesa virzītāja lēmumu par personas atzīšanu par cietušo) persona kriminālprocesā iegūst cietušā statusu, tātad arī likumā noteiktās cietušā tiesības un pienākumus.*”⁴⁶

Būtiski uzsvērt, ka, ja persona ir mirusi, tad par cietušo kriminālprocesā var būt kāds no mirušās personas tuviniekiem. Jāpiemin, ka šāda 95.panta trešās daļas redakcija stājās spēkā tikai 2016.gada 23.martā, līdz šīs redakcijas spēkā stāšanās datumam KPL 95.panta trešajā daļā bija sniegts izsmelošs personu uzskaitījums, kas varēja kļūt par cietušo, ja faktiskais noziedzīgā nodarījuma cietušais bija miris. Par cietušo kriminālprocesā varēja būt pārdzīvojušais laulātais, kāds no mirušā augšupejošiem vai lejupejošiem radniekiem, adoptētājs un pirmās pakāpes sānu līnijas radnieks. Taču Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris) ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI paredz plašāku personu loku, kas var stāties mirušās personas vietā un iegūt cietušās personas statusu, tāpēc Kriminālprocesa likumā bija nepieciešams veikt

⁴⁵ Strada – Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2008.gada 4.novembris, Nr.42(547).

⁴⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 20.marta lēmums lietā Nr.SK-31/2013. Pieejams: <http://at.gov.lv/iv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2013-hronologiska-seciba/> [aplūkots 24.03.2018.]

grozījumus un paredzēt, ka mirušās personas vietā var stāties, piemēram, arī tāda persona, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvoja kopā un ar kuru tai bija kopīga (nedalīta) saimniecība. Tādējādi KPL 95.panta trešā daļa tika izteikta redakcijā, kas noteic: „*Ja persona mirusi, cietušais kriminālprocesā var būt kāds no mirušā tuviniekiem.*” Autoresprāt, šādi likuma grozījumi ir labvēlīgāki cietušo tuviniekiem, jo šobrīd mirušās personas intereses kā cietušais var pārstāvēt arī tāds mirušās personas dzīvesbiedrs, ar kuru mirušajam nebija oficiāli reģistrēta laulība, tomēr personas ilgstoši dzīvoja kopā un to attiecības no laulāto attiecībām atšķirās vien ar to, ka nebija reģistrētas oficiāli. Pirms likuma grozījumiem tiesu praksē bija sastopamas lietas, kad pirmās instances tiesa nepamatoti izmaksāja dzīvesbiedram kompensāciju, lai gan cietusī nebija reģistrējusi oficiālu laulību ar mirušo personu. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija 2013.gada 30.aprīļa spriedumā krimināllietā Nr.11092073612 nosprieda atcelt pirmās instances tiesas spriedumu daļā par materiālā kaitējuma kompensāciju, jo cietusī un mirusī persona nebija oficiāli reģistrējuši laulību, tāpēc mirušās personas dzīvesbiedrene nebija uzskatāma par kaitējuma kompensācijas subjektu, kura saskaņā ar KPL 95.panta trešo daļu varēja tikt atzīta par cietušo kriminālprocesā.⁴⁷ Arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts lietā SKK-628/2012 izteicis šādu viedokli, paužot atziņu, ka, „*ja persona nav reģistrējusi laulību ar bojā gājušo, tad tā nav to personu lokā, kuras saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 95.panta trešo daļu var tikt atzītas par cietušo kriminālprocesā, ja persona ir mirusi.*”⁴⁸

Jāatzīmē, ka atšķirībā no Direktīvas prasībām, Latvijā persona var tikt atzīta par cietušo miruša tuvinieka vietā arī gadījumos, kad pats cietušais miris cita iemesla dēļ, ne noziedzīga nodarījuma rezultātā. Tātad šajā aspektā Latvijā paredzētais regulējums ir plašāks un cietušā tuviniekiem labvēlīgāks.⁴⁹

Tāpat būtiski uzsvērt, ka noziedzīga nodarījuma rezultātā var būt ne tikai viens cietušais, bet vairāki. Tā piemēram, minētajos gadījumos, kad faktiskā noziedzīgajā nodarījumā cietusī persona noziedzīgā nodarījuma rezultātā ir gājusi bojā, pastāv iespēja, ka par cietušajiem var kļūt vairākas personas. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departaments lietā Nr. SKK-18/2015 atzinis, ka krimināllietā

⁴⁷ Rīgas Apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2013.gada 30.aprīļa spriedums lietā Nr.11092073612

⁴⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 7.decembra lēmums lietā Nr.SKK-628/2012 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/3826> [aplūkots 03.03.2018]

⁴⁹ Likumprojekts „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” 2015.gada 26.maijs Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/A2A8DD03D30A2D10C2257E580025A39E?OpenDocument> [aplūkots 03.03.2018]

Nr.11390017712 atbilstoši Kriminālprocesa likuma 95.panta trešās daļas prasībām par cietušajiem pamatoti atzītas divas personas – noziedzīgā nodarījuma rezultātā bojā gājušās personas vīrs un meita.⁵⁰ Tāpat šāds viedoklis pausts arī lēmumā Nr. SKK-514/2013, nosakot, ka „*Senāta ieskatā par cietušajiem Kriminālprocesa likuma 95.panta trešās daļas izpratnē var atzīt vairākas personas*”⁵¹ un arī lēmumā Nr. SKK-628/2012, norādot, ka „*minētajā likuma normā [Kriminālprocesa likuma 95.panta trešā daļa] nav noteikts konkrēts personu skaits, kas atzīstamas par cietušajiem kriminālprocesā.*”⁵²

Pēc autores domām, situācija nav viennozīmīga un vienkārša. Nereti tieši ceļu satiksmes negadījumu krimināllietās par cietušajiem tiek atzītas vairākas personas, jo faktiskais auto avārijas upuris no gūtajām traumām iet bojā. Tajā brīdī par cietušajiem var kļūt, piemēram, vīrs un bērni. Taču jānorāda, ka katram cietušajam likums garantē tiesības pieteikt un saņemt kaitējuma kompensāciju, tāpēc var rasties situācija, kurā personai, kas vainojama noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, var nākties maksāt kaitējuma kompensāciju gan vīram, gan bērniem. Bet pastāv iespēja, ka bojā gājusī persona bijis kāds no vecākiem daudz bērnu ģimenei, līdz ar to kompensācijas apmērs, kas vainīgajam ir jāmaksā, būtu daudz lielāks, nekā gadījumā, ja persona būtu kāds no vecākiem, piemēram, diviem bērniem, lai gan noziedzīgā darbība bija vērsta tikai pret vienu personu. Jau iepriekš uzsvērts, ka Senāta lēmumā Nr. SKK-628/2012 norādīts, ka Kriminālprocesa likumā 95.panta trešajā daļā nav noteikts personu skaits, kas atzīstamas par cietušajiem kriminālprocesā, tāpēc lēmumā Nr. SKK-514/2013 norādīts, ka „*Senāta ieskatā, šādos gadījumos vispirms jālemj vai jānosaka kompensācija par morālo aizskārums un jānosaka tās apmērs, un tikai tad jālemj kādās daļās kuram no cietušajiem atlīdzība pienākas.*”⁵³

Autore uzskata, ka bieži vien noziedzīgā nodarījuma upuris var tikt izvēlēts nejauši, īpaši gadījumos, kad izraisītas autoavārijas ar letālām sekām. No vienas puses, vainīgā persona nevarēja zināt, kas ir cilvēks, kas cietīs negadījumā, no kādas ģimenes nāk, taču, no otras puses, tas neattaisno prettiesisko rīcību, piemēram, uzbrukumu nejauši izvēlētai personai un tās nonāvēšanu vai automašīnas vadīšanu alkohola reibumā un autoavārijas izraisīšanu, skaidrs, ka šajos gadījumos tiesības uz kompensāciju par radīto morālo

⁵⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015.gada 12.februāra lēmums lietā SKK-18/2015 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/3660> [aplūkots 04.03.2018]

⁵¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2013.gada 18.decembra lēmums lietā Nr. SKK-514/2013 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/3786> [aplūkots 04.03.2018]

⁵² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 7.decembra lēmums lietā Nr. SKK-628/2012 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/3826> [aplūkots 03.03.2018]

⁵³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2013.gada 18.decembra lēmums lietā Nr. SKK-514/2013 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/3786> [aplūkots 04.03.2018]

aizskārumu var būt vairākiem cietušajiem un autore neapšaubā, ka morālās ciešanas par personas nāvi pārdzīvojušajiem ir vienlīdz smagas, taču ir iespējama situācija, ka pieteikto kompensāciju apmērs var būt nesamērīgi liels tikai tāpēc, ka bojā gājusi persona ir kāds no daudz bērnu ģimenes vecākiem, lai gan vienlaikus var būt situācija, kurā kāda persona apreibinošo vielu ietekmē izraisa auto avāriju, kurā iet bojā persona, kurai bērnu nav un pieteiktās kompensācijas apmērs ir mazāks vai vienāds ar kompensāciju, kas izmaksājama cietušajiem, par radītu auto avāriju, kurā bojā gāja persona, kas bija viens no vecākiem, piemēram, sešiem bērniem. Lai gan viens no noziedzīgajiem nodarījumiem izdarīts vainu pastiprinošos apstākļos – atrodoties apreibinošo vielu ietekmē, bet otrs, iespējams, neievērojot luksoforā sarkano gaismu. Kriminālprocesa likuma 95.panta trešā daļa nav veidota tamdēļ, lai palielinātu cietušo skaitu krimināllietā, bet gan lai efektīvi tiktu aizstāvētas faktiskā noziedzīgā nodarījuma upura intereses. Tāpēc autore rosina meklēt iespējas, kā veidot procesu, neierobežojot personu, kuras var kļūt par cietušajiem gadījumā, ja faktiskais noziedzīgā nodarījuma upuris gājis bojā, skaitu. Iespējams, ka tiesa varētu lemt par kopējās morālā kaitējuma summas noteikšanu par noziedzīgajā nodarījumā radītajām sekām kā tādām un pēc tam kompensācija tiktu sadalīta visu cietušo starpā, kā lietā SKK-514/2013 norādīja Senāts⁵⁴.

Kā spilgtu piemēru, kurā par cietušajiem krimināllietā atzīstas vairākas personas un saņemti vairāki kompensācijas pieteikumi, var minēt tā saucamo „Zolitūdes traģēdijas krimināllietu”, kas ierosināta pēc tam, kad 2013.gada 21.novembrī, sabrūkot lielveikalam, dzīvību zaudēja 54 cilvēki, bet vairāki desmiti guva smagus ievainojumus. Šajā krimināllietā par cietušajiem atzītas vairāk kā 250 personas un pieteiktas kaitējuma kompensācijas vairāk kā 155 miljonu eiro apmērā.⁵⁵ Vairāki cietušie vienas krimināllietas ietvaros var būt ne tikai gadījumos, kad kāda persona ir gājusi bojā, bet arī gadījumos, kad, piemēram, personas huligānisko darbību rezultātā ticis sabojāts vairāku personu īpašums vai gadījumos, kad vairākas personas tikušas apkrāptas, īsāk sakot, gadījumos, kad prettiesiskās darbības ir radījušas kaitējumu vairākām personām, tomēr neviena no tām nav mirusi.

Autore uzskata, ka nebūtu ierobežojams to personu skaits, kas var pieteikties būt par cietušajiem kriminālprocesā. Tāpat katram no tiem ir saglabājamas tiesības pieteikt

⁵⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2013.gada 18.decembra lēmums lietā Nr. SKK-514/2013 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/3786> [aplūkots 04.03.2018]

⁵⁵ Vēl vairāki cietušie vēlas iesniegt kaitējuma kompensācijas pieteikumus. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/vel-vairaki-cietusie-velas-iesniegt-kaitejuma-kompensacijas-pieteikumus-14132058> [aplūkots 03.03.2018]

kaitējuma kompensāciju. Uzliekot par pienākumu vainīgajai personai maksāt morālo kompensāciju par noziedzīgo nodarījumu kā tādu, varētu tikt ierobežotas personas tiesības saņemt kompensāciju atbilstīgā apmērā. Kompensācijas apmēra noteikšanai varētu tikt izmantota „vidusmēra cilvēka” koncepcija, saskaņā ar to „vidusmēra cilvēks” konkrētos apstākļos izjutīs noteiktas ciešanas.⁵⁶ Tomēr autore uzskata, ka ikviens morālā kaitējuma kompensācijas pieteikums ir vērtējams atsevišķi pat tad, ja cietušo konkrētajā krimināllietā ir daudz. Katrs cietušais radīto psiholoģisko pārdzīvojumu izjūt citādi, katram šis emocionālais sāpju sliekšnis ir citāds, tāpēc par vienu un to pašu noziedzīgo nodarījumu arī pieteikto morālā kaitējuma kompensācijas apmēri var būt krasi atšķirīgi un tikai tiesa var noteikt, kādā apmērā kompensācijas pieteikumu apmierināt. Tāpat tiesai nav tiesību noteikt kompensācijas apmēru lielāku, nekā tas bijis cietušā pieteikumā. Pat gadījumos, kad tas ir šķietami mazs, tiesai nav tiesību domāt, ka personai ir nodarīts lielāks kaitējums un tāpēc arī kompensācijas apmēram jābūt lielākam. Cietušais pieteikumā norāda tādu morālā kaitējuma kompensācijas apmēru, kādu tas uzskata par samērīgu ar tam radītajiem pārdzīvojumiem un ciešanām. Autoresprāt, nav iespējams ieviest modeli, kurā tiek noteikta morālā kaitējuma kompensācijas summa par noziedzīgu nodarījumu kā tādu, jo tad tiesai nebūtu iespēju objektīvi izvērtēt katram cietušajam nodarīto kaitējumu, turklāt apgrūtinājums būtu arī šīs summas sadale, aktualizētos jautājumi par to, vai visiem cietušajiem jāizmaksā kompensācijas vienādās daļās, ja ne, tad kā noteikt, kuram pienākas lielāka kaitējuma kompensācijas summa un kuram – mazāka.

Kā zināms, cietušā tiesības kriminālprocesā var īstenot arī pārstāvis, tomēr tas nenozīmē, ka kaitējuma kompensācija piedzenama par labu pārstāvim. Augstākās tiesas Krimināllietu departaments ar 2010.gada 4.februāra lēmumu lietā Nr.SKK-8/2010 atcēla pirmās un apelācijas instances tiesas spriedumus, jo ar šiem spriedumiem no apsūdzētā tika piedzīta kompensācija par labu nevis cietušajai, bet tās pārstāvim, lai gan tiesu spriedumu motīvu daļā nepārprotami norādīts, ka morālais aizskārums nodarīts cietušajai.⁵⁷ Visos gadījumos kaitējuma kompensācija ir piedzenama par labu cietušajam, nevis viņa pārstāvim, tāpēc, ka tieši cietušais noziedzīga nodarījuma rezultātā izjūt radīto kaitējumu – gan nemantisku, gan mantisku. Tāpat gadījumos, kad cietusī persona ir nepilngadīga vai ir

⁵⁶ Hamkova D. Goda un cieņas krimināltiesiskā aizsardzība. Promocijas darbs. Rīga, 2009, 210.lpp Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5038/13775-Diana_Hamkova_2009.pdf?sequence=1 [aplūkots 13.04.2018]

⁵⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 4.februāra lēmums lietā Nr.SKK-8/2010. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2010/> [aplūkots 12.03.2018]

ierobežota tās rīcībspēja, nav pieļaujams, ka kaitējuma kompensācija tiek piedzīta par labu cietušās personas pārstāvim, nevis pašam cietušajam.

Arī gadījumos, kad kriminālprocesa ietvaros savas tiesības un intereses aizstāv valsts, svarīgi nodalīt valsts intereses no valsts pārstāvja interesēm. Svarīgi nodalīt, kam par labu piedzenama kompensācija – patiesajam cietušajam, kuram personas noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas rezultātā radīts kaitējums, nevis šīs personas pārstāvim, kā šķietami var likties. Piemēram, personai ir nodokļu parādi, jo tā nav nomaksājusi visus nodokļus, kuri tai saskaņā ar likumu, ir jāmaksā. Cietušā intereses procesā realizē Valsts ieņēmumu dienests, taču kompensācija par valstij nenomaksātajiem nodokļiem kriminālprocesā piedzenama par labu valstij, bet ne Valsts Ieņēmumu dienesta iestādei. Šāda atziņa pausta Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lietu praksē: „*Tā kā Valsts ieņēmumu dienesta Rīgas reģionālā iestāde ir atsevišķa juridiska persona, kurai ar noziedzīgajām darbībām nekāds kaitējums nav nodarīts, jo nodokļi maksājami valsts budžetā, tad kaitējuma kompensācija ir piedzenama par labu valstij, jo reģionālā iestāde ir kriminālprocesā iesaistītā persona – valsts pārstāvis.*”⁵⁸

1.2.2. Personas, kurām ir pienākums izmaksāt kompensāciju

Kriminālprocesa likuma 350.panta pirmā un otrā daļa sniedz kompensācijas jēdziena definīciju, kurā iekļauti arī subjekti, kuriem var uzlikt pienākumu maksāt kaitējuma kompensāciju. Proti, KPL 350.panta pirmā daļa noteic, ka tā ir persona, kura ar noziedzīgu nodarījumu ir radījusi kaitējumu, savukārt šī panta otra daļa noteic, ka šāds pienākums var tikt uzlikts apsūdzētajam.

Autoresprāt, ir vērojama nesakritība starp minētajiem jēdzieniem, proti, persona, kura ar noziedzīgu nodarījumu ir radījusi kaitējumu, ir persona, kuras vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ir pierādīta, savukārt jēdzienu „apsūdzētais” skaidrojošā vārdnīca definē kā „*persona, kas likumā noteiktā kārtībā tiek saukta pie kriminālatbildības.*”⁵⁹ Arī KPL 69.panta pirmā daļa noteic, ka „*apsūdzētais ir persona, kura ar procesa virzītāja lēmumu saukta pie kriminālatbildības par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un pret kuru uzsāktā kriminālvajāšana nav izbeigta, kura nav attaisnota vai atzīta par vainīgu ar spēkā stājušos tiesas spriedumu.*”

⁵⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 14.oktobra lēmums lietā Nr. SKK-461/2010 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/3960> [aplūkots 12.03.2018]

⁵⁹ Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://tezaurs.lv/#/sv/aps%C5%ABdz%C4%93tais> [aplūkots 12.03.2018]

Pirmkārt, autore norāda, ka personu par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā var atzīt ne tikai spēkā stājušos tiesas spriedumu, kā tas norādīts minētajā tiesību normā. Saskaņā ar KPL 74.¹ pantu apsūdzētais iegūst notiesātā statusu no notiesājoša sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu spēkā stāšanās dienās. Tātad persona ir likumīgā kārtā atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ne tikai ar spēkā stājušos tiesas spriedumu, bet arī ar prokurora priekšrakstu par sodu. Tāpēc, autoresprāt, pilnīgākai Kriminālprocesa likuma 69.panta izpratnei to būtu nepieciešams papildināt un izteikt šādā redakcijā: *„Apsūdzētais ir persona, kura ar procesa virzītāja lēmumu saukta pie kriminālatbildības par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un pret kuru uzsāktā kriminālvajāšana nav izbeigta, kura nav attaisnota vai atzīta par vainīgu ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu.”*

Taču definīcija noteic vien to, ka personai izvirzītā apsūdzība tiek skatīta kriminālprocesa ietvaros, tomēr nenoteic, ka personas vaina ir pierādīta un tā likumā noteiktā kārtībā jau ir atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Arī šajā brīdī uz apsūdzēto personu ir attiecināms nevainīguma prezumpcijas princips, kas noteic, ka neviena persona netiek uzskatīta par vainīgu, kamēr tās vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā netiek konstatēta KPL noteiktajā kārtībā. Tātad, ja persona vēl Kriminālprocesa likuma noteiktajā kārtībā nav atzīta par vainīgu ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu, tai nevar tikt uzlikts par pienākumu maksāt cietušajai personai kompensāciju kaut vai tāpēc, ka tiesa nav atzinusi cēloņsakarību starp personas noziedzīgo nodarījumu un citai personai radīto kaitējumu. Taču tieši cēloņsakarības noskaidrošana ir pamats tam, lai kādam varētu uzlikt pienākumu izmaksāt kaitējuma kompensāciju. Šādu tēzi apstiprina arī Civillikums. Civillikuma 1635.pantā ir noteikts, ka *„katrs tiesību aizskārums, tas ir, katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), dod tiesību cietušajam prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot.”* Šī likuma norma uzsver, ka personai ir tiesības prasīt apmierinājumu no aizskārēja tikai tiktāl, ciktāl viņu par šo darbību var vainot. Tādējādi, ja nav konstatēta cēloņsakarība starp nodarījumu un sekām, kas no tā radušās, un personas vaina, tai nevar tikt uzlikts par pienākumu izmaksāt cietušajam kaitējuma kompensāciju. Tāpat arī KPL 353.pants noteic, ka pienākumu samaksāt kompensāciju tiesa var uzlikt personai, kas atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Autore nenoliedz, ka gadījumā, ja apsūdzētā persona savu vainu atzīst un vēlas izmaksāt cietušajai personai kompensāciju, tā to var darīt brīvprātīgi vēl pirms noslēdzies

kriminālprocess, taču jāuzsver, ka „samaksāt brīvprātīgi” ir vienīgais veids, kā apsūdzētais kaitējuma kompensāciju var samaksāt, jo saskaņā ar KPL 74.¹ pantu „no *notiesājoša sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu spēkā stāšanās dienas apsūdzētais iegūst notiesātā statusu.*” Tādēļ autore uzskata, ka Kriminālprocesa likuma 350.panta otrā daļa „*kompensācija ir krimināltiesisko attiecību noregulējuma elements, ko apsūdzētais samaksā brīvprātīgi vai uz tiesas nolēmuma pamata*” ir neprecīza un tā būtu papildināma, izsakot KPL 350.panta otrā daļu šādā redakcijā: „*Kompensācija ir krimināltiesisko attiecību noregulējuma elements, ko apsūdzētais samaksā brīvprātīgi vai notiesātais uz tiesas sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu pamata.*” Tādējādi tiktu precīzi nodalīti personas procesuālie statusi un atspoguļots, uz kāda pamata persona konkrētajā procesa stadijā kaitējuma kompensāciju var samaksāt.

Plašāku uzskaitījumu personu lokam, kuriem var tikt uzlikts par pienākumu maksāt kaitējuma kompensāciju, sniedz KPL 353.panta pirmā daļa. Pirmkārt, pienākumu samaksāt kompensāciju tiesa var uzlikt pilngadīgam apsūdzētajam, kas atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Otrkārt, kompensācijas samaksāšanas pienākumu var uzlikt arī nepilngadīgai personai, kura atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, šī kompensācija jāizmaksā subsidāri ar vecākiem vai personām, kuras viņus aizstāj, izņemot gadījumus, kad tas ir šo personu amata pienākums. Tātad šis pienākums var tikt uzlikts kādam no nepilngadīgās personas pārstāvjiem:

- 1) kādam no likumiskajiem pārstāvjiem – māte, tēvs, aizbildnis, aizgādnis;
- 2) viens no vecvecākiem, pilngadīgs brālis vai pilngadīga māsa, ja nepilngadīgais dzīvojis kopā ar kādu no viņiem un attiecīgais tuvinieks par nepilngadīgo rūpējies.

Par nepilngadīgās personas pārstāvi kriminālprocesā var būt arī bērnu tiesību aizsardzības institūcijas pārstāvis un tādas nevalstiskās organizācijas pārstāvis, kura veic bērnu tiesību aizsardzības funkciju, taču šiem pārstāvjiem nevar tikt uzlikts par pienākumu maksāt nepilngadīgās personas radītā kaitējuma kompensāciju, jo pārstāvēt nepilngadīgo ir attiecīgās personas amata pienākums. Tāpat kompensācijas samaksāšanas pienākums var tikt uzlikts personai, kurai ir noteikts medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis un gura nodota radnieku vai citu personu gādībā, kā arī juridiskai personai, kurai piemērots piespiedu ietekmēšanas līdzeklis. KPL 353.pantā sniegtais personu, kuram var uzlikt kompensācijas maksāšanas pienākumu, uzskaitījums ir izsmeļošs.

Autore norāda, ka mehānisms, kādā saņemt kompensāciju normatīvajos aktos ir skaidri noteikts, taču kompensācijas saņemšana ne vienmēr ir tik vienkārša, ka šķietami

varētu likties. Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju statistika liecina, ka nereti cietušā iespējas saņemt kompensācijas ir niecīgas, jo lielākoties personām, kas izdara noziedzīgus nodarījumus, nav lieku naudas līdzekļu lai samaksātu cietušajam kaitējuma kompensāciju. Pēc tam, kad tiesa vainīgajai personai uzlikusi par pienākumu samaksāt cietušajam kompensāciju, var rasties situācija, kurā vainīgā persona kompensāciju noteiktajā termiņā tomēr nesamaksā. Šādās situācijās jautājums jānodod izpildei tiesu izpildītājam.⁶⁰ Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 634.¹ panta pirmās daļas 5.punktu zvērinātu tiesu izpildītāju kompetencē ir nolēmumi par cietušajam nodarītā kaitējuma kompensācija piedziņu.⁶¹ Tādējādi var paiet ilgs laiks, kamēr cietusī persona kompensāciju patiešām saņem.

Autore atzīmē, ka atsevišķos gadījumos arī valsts ir uzņēmusies saistības pati izmaksāt cietušajiem kompensācijas, šis jautājums sīkāk regulēts likumā „Par valsts kompensāciju cietušajiem”⁶², taču darbā tiks apskatīts turpmāk.

⁶⁰ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Provision for the needs of crime victims: support to prevention of victimisation in Latvia. Summary of research. 26.-28.lpp, 2013

⁶¹ Pilnveidota kriminālprocesā pieņemto nolēmumu izpildes kārtība, 29.06.2017 Pieejams: <http://www.lzti.lv/aktualitates/pilnveidota-kriminalprocesa-pienemto-nolemumu-izpildes-kartiba> [aplūkots 09.03.2018]

⁶² Likums „Par valsts kompensāciju cietušajiem”: LV likums. Pieņemts 18.05.2006 [09.03.2018 red.]

2. KAITĒJUMA KOMPENSĀCIJA MANTISKU ZAUDĒJUMU GADĪJUMĀ

Mantiskajos zaudējumos ietilpst tiešs mantas samazinājums, neiegūtais labums, ārstēšanās izdevumi, kā arī izmaksas, kas saistītas ar juridisko palīdzību, jo, izmantojot juridisko palīdzību, personai rodas izdevumi, kas saistīti ar juridiskās palīdzības sniedzēja darba samaksu. Savukārt mantisko zaudējumu nav uzskatāms laiks un pūles, ko privātpersona pati veltījusi konkrētas lietas risināšanai, jo šādā gadījumā personai izdevumi nerodas.⁶³

Ja noziedzīga nodarījuma rezultātā personai ir radīts mantisks zaudējums, bez šaubām, tai ir tiesības iegūt mantisko zaudējumu atlīdzību, tomēr jānorāda, ka tiesas pienākums ir izvērtēt mantiskā kaitējuma pieteiktās kompensācijas apmēru un noskaidrot, vai personai ir radīti mantiskie zaudējumi tieši tādā apmērā, kādā pieteikti un vai persona necenšas iegūt kaitējuma kompensāciju iedzīvošanās nolūkā. Svarīgi noteikt mantiskā zaudējuma apmēru atbilstoši procesuālajām tiesību normām, pretējā gadījumā var rasties situācija, kurā likumpārkāpējam jāmaksā lielāka kaitējuma kompensācija, nekā tā radusies no izdarītā noziedzīgā nodarījuma.

Mantisku labumu aizskārums izsauc dažāda veida materiālo vērtību zudumu, bojāeju vai papildu izdevumus, ko tiesībās apzīmē ar terminu „zaudējumi”. Zaudējumus iedala:

- 1) tagadējās mantas samazinājums jeb pozitīvie zaudējumi – cietušajam piederošās mantas samazinājums;
- 2) neiegūtais labums – peļņas atrāvums, t.i., citas personas vainas dēļ nesaņemtais sagaidāmais mantas pieaugums.⁶⁴

Pētot anonimizētos tiesu nolēmumus, autore noskaidroja, ka 2017.gada pēdējā ceturksnī (2017.gada 1.oktobris – 2017.gada 31.decembris) Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā vien tika izskatītas 175 krimināllietas. No tām 71 vienā cietusī persona bija iesniegusi kompensācijas pieteikumu, kas parasti ticis apmierināts, 104 gadījumos kaitējuma kompensācijas pieteikums iesniegts netika. Kaitējuma kompensācijas pieteikumu cietusī persona neiesniedz, ja noziedzīga nodarījuma rezultātā tai nav radīts nekāda veida kaitējums, piemēram, kaitējuma kompensācijas pieteikums netika pieteikts

⁶³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008.gada 2.jūlija lēmums lietā SKA-466/2008 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4840> [aplūkots 05.04.2018]

⁶⁴ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 152.lpp

krimināllietā Nr. 11091161117⁶⁵, kur par cietušo tika atzīts SIA. Veikalā tika izdarīta zādzība nelielā apmērā un vainīgā persona saņēma sodu, kas paredzēts Krimināllikuma 180.panta pirmajā daļā, taču kaitējuma kompensācijas pieteikumu nebija nepieciešams iesniegt, jo SIA no likumpārkāpēja atguva nozagtās lietas un tās nebija bojātas, tātad SIA tās varēja realizēt un nebija nepieciešams pieteikt kaitējuma kompensāciju. Pētot anonimizētos tiesu nolēmumus, autore secina, ka visvairāk krimināllietu Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā tiek izskatītas tieši par zādzībām vai neliela apmēra zādzībām, tāpat regulāri tiek skatītas lietas par Krimināllikuma 253., 253.¹ un 253.² pantā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kas saistīti ar narkotisko un psihotropo vielu neatļautu izgatavošanu, iegādāšanos, glabāšanu, pārvadāšanu un pārsūtīšanu, taču arī tajos kaitējuma kompensācijas netiek pieteiktas.

Būtiski norādīt, ka pieteikto kaitējuma kompensāciju par materiālajiem zaudējumiem cietušajam ir pienākums pamatot, taču nemantiskā kaitējuma gadījumā – kompensācijas summa tikai jānosauc, nepamatojot tās apmēru. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 351.panta pirmo daļu cietušajam mantisko zaudējumu kompensācijas pieteikumā jāpamato pieprasītās kompensācijas apmērs. Kādā lietā apelācijas instances tiesa, atstājot cietušā kompensācijas pieteikumu bez izskatīšanas, pamatoti atsaukusies uz minēto Kriminālprocesa likuma normu. Konkrētajā gadījumā nav bijis strīds par cietušā tiesībām uz kaitējuma kompensāciju sakarā ar pret viņu izdarīto noziedzīgo nodarījumu, bet gan par kompensācijas apmēru. To, kā tas paredzēts Kriminālprocesa likuma 352. panta pirmajā daļā, nosaka tiesa. Taču minētā likuma norma satur arī nosacījumu, ka nosakot kompensācija apmēru, jāizvērtē arī cietušā pieteikums. Konkrētajā gadījumā tiesa norādījusi uz to, ka cietušais pieteikumā nav pamatojis pieprasītās kompensācijas apmēru. Tātad tiesai nav bijis iespējams izvērtēt šo pieteikumu, lai objektīvi noteiktu kompensācijas apmēru.⁶⁶ Šī lieta uzskatāmi parāda, cik svarīgi ir ievērot procesuālās normas, lai spētu pilnvērtīgi izmantot savas tiesības. Nenorādot kompensācijas apmēra pamatojumu, tiesas rīcībā ir tikai skaitļi, kas tai neko neizsaka, cietušā pienākums ir pamatot, kāpēc kompensācijas apmērs ir tieši tāds un ne mazāks vai lielāks. Piemēram, konkrēti jānorāda, cik vērtas bijušas lietas, kas tikušas nozagtas vai iznīcinātas, jānorāda, kādi un cik lieli bijusi ārstēšanās izdevumi, tas jādara, lai tiesa objektīvi varētu izspriest, cik lieli ir cietušā

⁶⁵ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2017.gada 20.decembra spriedums lietā Nr. 11091161117
Pieejams: [file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_341032%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_341032%20(2).pdf) [aplūkots 04.03.2018]

⁶⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 28.novembra lēmums lietā Nr.653/2007 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4160> [aplūkots 04.03.2018]

zaudējumi un kāda būtu atbilstoša kompensācija, lai attiecību noregulējums starp vainīgo un cietušo būtu taisnīgs.

Tāpat jānorāda, ka tiesai, vērtējot kaitējuma kompensācijas apmēru, ir tiesības noteikt notiesātajai personai par pienākumu izmaksāt cietušajam mazāku kaitējuma kompensāciju, nekā pieteicis cietušais. Tā piemēram, krimināllietā Nr. 11094076312⁶⁷ tiesa konstatēja, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kas paredzēts Krimināllikuma 130.panta otrajā daļā. Cietušais bija pieteicis kaitējuma kompensāciju par materiālo kaitējumu 392,63 *euro* apmērā, advokāta pakalpojumiem 750 *euro* apmērā, morālo aizskārumu 5000 *euro* apmērā un fiziskām ciešanām 3000 *euro* apmērā. Izvērtējot pieteikto materiālo kaitējuma kompensāciju, tiesa konstatēja, ka iesniegtie izdevumi par medicīnisko aprūpi attiecas uz citu ārstniecības procesu pirms noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, vai saistīti ar cietušā ārstēšanos sakarā ar hronisku saslimšanu un nav attiecināmi uz izdevumiem, kas radušies vainīgās personas prettiesiskās rīcības rezultātā. Par pamatotu tiesa atzina pieteikto materiālā kaitējuma kompensāciju daļā par aizstāvības nodrošināšanu 750 *euro* apmērā un ārstēšanās izdevumiem 19,22 *euro* apmērā. Pārējā daļā materiālā kaitējuma kompensācija tika noraidīta kā nepamatota. Vadoties no Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojuma lietās par morālā kaitējuma apmēru krimināllietās⁶⁸, tiesa par pamatotu atzina morālā kaitējuma kompensāciju 200 *euro* apmērā. Tiesa pie kaitējuma kompensācijas apmēra noteikšanas konstatējusi, ka cietušais apzināti slēpis iepriekšējās veselības problēmas, kuras tieši saistītas ar radušos veselības traucējumu apsūdzētā darbības rezultātā, kā arī mēģinājis prettiesiski iedzīvoties uz apsūdzētā rēķina, pieprasot izdevumus par ārstēšanos, kas nav saistīta ar apsūdzētā prettiesisko rīcību. Tādā veidā apzināti maldinājis tiesu par viņam nelabvēlīgo seku smagumu. Minētais neliecina par garīgu un fizisku ciešanu apsūdzētā vainas dēļ, bet situācijas izmantošanu savtīgās interesēs. Tiesa nolēma piedzīt no apsūdzētā par labu cietušajam materiālo kaitējuma kompensāciju 769,22 *euro* apmērā un morālā kaitējuma kompensāciju 200 *euro* apmērā. Nenoliedzami, mantiskā kaitējuma kompensācija tiesai rūpīgi jāizvērtē, šis pienākums atspoguļots arī Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta lēmumā Nr. SKK-620/2006,

⁶⁷ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2017.gada 24.novembra spriedums lietā Nr. 11094076312 Pieejams: [file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_340438%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_340438%20(2).pdf) [aplūkots 04.03.2017]

⁶⁸ Latvijas Republikas augstākās tiesas Tiesu prakses apkopojums par morālā kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā 2010/2011 gads. Pieejams: <https://www.google.lv/search?q=tmor%C4%81la+kait%C4%93juma+tiesu+prakse&oq=tmor%C4%81la+kait%C4%93juma+tiesu+prakse&aqs=chrome..69i57.6793j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8#> [aplūkots 27.02.2017]

kur pausta atziņa, ka „*tiesas izmeklēšanā nepārbaudīts un spriedumā neizvērtēts mantiskā zaudējuma apmērs ir tikai tiesas pieņēmums.*”⁶⁹ Šie piemēri labi atspoguļo tiesas tiesības izvērtēt pieteiktās kaitējuma kompensācijas apmēra pamatotību, pienākumu pārliecināties par iesniegtajiem pierādījumiem un nonākt pie taisnīga krimināltiesisko attiecību noregulējuma.

Attiecībā uz zaudējumiem, kas izpaužas kā neiegūtais labums, jānorāda, ka cietušajam ir pienākums pierādīt, ka zaudējumi, radušies cēloniskā sakarībā ar noziedzīgo nodarījumu. Tiesu praksē ir gadījums, kad cietušais bija pieteicis kaitējuma kompensāciju par mantiskiem zaudējumiem atrautās peļņas veidā – neiegūto algu, jo saskaņā ar noslēgto darba līgumu darbiniekam būtu jāsāk strādāt 2015.gada novembrī, tomēr gūtās traumas dēļ cietušais darbu sāka tikai 2016.gada janvāra beigās. Tiesa, izvērtējot pieteikumu, norādīja, ka ticis pierādīts fakts, ka cietušajam patiešām piedāvāts noslēgt darba līgumu, taču tas vēl nebija noslēgts un lietā nav pierādījumu, ka cietušais darba līgumu patiešām būtu gribējis noslēgt jau 2015.gada novembrī. Tiesa pieļāva domu, ka cietušajam darba līgumus piedāvā noslēgt vairākas firmas, taču piedāvājumu izteikšana nerada tiesiskās sekas, kuras pierādītu atrauto peļņu. Tiesa norādīja, ka aprēķinot atrauto peļņu, nevar ņemt par pamatu tikai varbūtību, ka cietušais noslēgs darba līgumu, tāpēc tiesa kaitējuma kompensāciju lietā nenoteica.⁷⁰ Tāpat arī Kuldīgas rajona tiesa, izskatot krimināllietu Nr.11250035512⁷¹, norādīja, ka cietusī nav iesniegsi pietiekamus pierādījumus tam, ka tai noziedzīgā nodarījuma rezultātā ir nodarīti mantiski zaudējumi, tajā skaitā arī neiegūtā peļņa, tāpēc nenoteica materiālā kaitējuma kompensāciju.

Arī Rīgas Apgabaltiesas Krimināllietu kolēģija ir skatījusi lietu, kurā tika pieteikta kaitējuma kompensācija par noziedzīgā nodarījuma rezultātā radītajiem mantiska rakstura zaudējumiem, kā arī par zaudējumiem sagaidāmās peļņas atrāvuma veidā. SIA valdes locekļa pilnvaru ļaunprātīgas pārsniegšanas rezultātā tika nodarīti zaudējumi lielā apmērā ne tikai SIA, bet arī aizskartas otra uzņēmuma dalībnieka tiesības uz uzņēmuma 50% daļām un peļņas gūšanu, jo prettiesiskās rīcības rezultātā tika iznīcināts viens no SIA saimnieciskās darbības veidiem. Sākotnēji Jūrmalas pilsētas tiesa kaitējuma kompensācijas pieteikumu bija pilnībā apmierinājusi, savukārt pārsūdzot lēmumu apelācijas instances

⁶⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 20.oktobra lēmums lietā Nr.SKK-620/2006 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4200> [aplūkots 13.03.2018]

⁷⁰ Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 2017.gada 20.marta lēmums lietā Nr.11520083815 Pieejams: [file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_309886%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_309886%20(1).pdf) [aplūkots 05.04.2018]

⁷¹ Kuldīgas rajona tiesas 2015.gada 3.septembra spriedums lietā Nr.11250035512 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_254573.pdf [aplūkots 05.04.2018]

tiesā, puses vienojās par izlīguma slēgšanu un tā kā priekšnoteikums izlīguma slēgšanai ir radītā kaitējuma kompensēšana, tad radītais kaitējums tika kompensēts, un tiesā tika iesniegts lūgums par kompensācijas pieteikuma atsaukšanu.⁷²

Jānorāda, ka praksē ir gadījums, kad noziedzīga nodarījuma rezultātā gūtās traumas dēļ cietušais nespēja pabeigt mācības tehnikumā, kas savukārt liedza iespēju pieteikties Eiropas Savienības projektiem kā jaunajam lauksaimniekam. Jāatzīmē, ka cietušais kompensāciju par neiegūto labumu bija norādījis kā morālo kaitējumu, nevis kā mantiskus zaudējumus. Tiesa atzina, ka zaudētā iespēja pieteikties Eiropas Savienības projektiem jaunajiem lauksaimniekiem nav attiecināma uz noziedzīgā nodarījuma rezultātā radīto morālo kaitējumu, tāpēc šajā daļā morālā kaitējuma kompensāciju noraidīja.⁷³

Vērtējot jautājumu par neiegūtā labuma kompensēšanu, svarīgākais, kas cietušajam ir jāpierāda, ir apstākļi, ka neiegūtais labums patiešām būtu ticis iegūts un ka konkrētais labums netika iegūts cēloniskā sakarā ar noziedzīgo nodarījumu, kas pret personu tika vērsti. Autoresprāt, ir pamatots tiesas arguments, ka tikai iecere slēgt darba līgumu, nav uzskatama par pierādījumu, ka darba alga par padarīto darbu patiešām varētu tikt gūta, jo nav iespējams noskaidrot apstākli, vai darba līgums patiešām būtu ticis noslēgts. Nav maksājama kaitējuma kompensācija par mantiskajiem zaudējumiem, kas izpaudušies neiegūtā labuma veidā, ja šī labuma gūšana noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī bijusi tikai ieceres formā.

⁷² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2016.gada 23.marta spriedums lietā Nr.11810022606 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_260772.pdf [aplūkots 05.04.2018]

⁷³ Saldus rajona tiesas 2016.gada 13.jūnija spriedums lietā Nr.11360008015 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_274777.pdf [aplūkots 05.04.2018]

3. KAITĒJUMA KOMPENSĀCIJA NEMANTISKĀ KAITĒJUMA GADĪJUMĀ

Kriminālprocesa likuma 350.panta pirmā daļa noteic personas, kura ar noziedzīgu nodarījumu radījusi kādam kaitējumu, pienākumu maksāt cietušajam kompensāciju kā gandarījumu par radīto morālo aizskārumsu, fiziskajām ciešanām un mantisko zaudējumu. Tiesību aizskārums, bez zaudējumiem, var radīt arī nemantisku labumu kaitējumu – veselības bojājumu, reputācijas aizskārumsu un morālo kaitējumu, piemēram, fiziskas sāpes un garīgas ciešanas. Jau tiesību normā noteikts konkrēts kaitējumu veidu dalījums, atsevišķi izdalot morālo aizskārumsu un fiziskās ciešanas. Pēc autores domām, šāds dalījums ir pamatots, jo fizisku ciešanu un morāla aizskārumsa gadījumos personai ir atšķirīgas izjūtas un pārdzīvojumi.

Tā kā kaitējums var būt ar mantisku vai nemantisku raksturu – zaudējumu veidā vai nemantiskā morālā kaitējuma veidā, tad mantiski tieši nosakāma vai novērtējama kaitējuma neesamība vien nenozīmē, ka personai nav nodarīts kaitējums. Tomēr attiecībā uz nemantiskā kaitējuma saturu praksē vēl ir vērojamas neskaidrības. Nemantiskais kaitējums ir personas vai tai piemītošo nemantisko tiesību, labumu vai likumīgo interešu aizskārumsa nemantisks rezultāts, kuru var sadalīt divās grupās:

- 1) nemantiskās sekas, kas iestājas fiziski kaitējot ķermenim – sakropļojums, izķēmojums, ciešanas, mokas, raizes, garīga rakstura trauma, bailes utt.;
- 2) nemantiskās sekas, kas iestājas personisko tiesību aizskārumsa rezultātā – piemēram, aizskarot personas reputāciju, personas vārdu, preču zīmi, autortiesības, cilvēka pamattiesības, dzimumneaizskaramību, privātumu, jūtas, intereses.⁷⁴

Turpinājumā autore detalizēti apskatīs abus nemantiskā kaitējuma veidus.

3.1.Morālais aizskārums

Neapšaubāmi, noziedzīga nodarījuma rezultātā personai var tikt radīti ne tikai mantiskie zaudējumi un fiziskas ciešanas, bet arī morāls aizskārums. Morālā kaitējuma kompensācijas institūts ir apskatāms kopā arī ar citam tiesību nozarēm, īpaši ar civiltiesībām, jo Civilprocesa likuma⁷⁵ 7.pantā ir noteikts, ka „*civilprasību par mantisko zaudējumu un morālā kaitējuma atlīdzināšanu krimināllietā var celt kriminālprocesa*

⁷⁴ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs R.Baloža zinātniskā vadībā. –Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 155.lpp

⁷⁵ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts:14.10.1998 [03.03.2018 red.]

likumā noteiktajā kārtībā.” Civillikuma⁷⁶ 1635.pants vispārīgi noteic, ka katrs tiesību aizskārums un katra neatļauta darbība, kuras rezultātā ir nodarīts kaitējums, tajā skaitā arī morālais kaitējums, dod cietušajam tiesības prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot. Panta otrajā daļā likumdevējs ir izskaidrojis, kas saprotams ar jēdzienu „morālais kaitējums” un, proti, „*ar morālo kaitējumu jāsaprot fiziskas vai garīgas ciešanas, kas izraidītas ar neatļautas darbības rezultātā nodarītu cietušā nemantisko tiesību vai nemantisko labumu aizskārumu.*” Minētais norāda uz apstākli, ka pastāv nekoncekvence starp viena jēdziena izmantošanu dažādās tiesību nozarēs. Proti, civiltiesībās ar morālo kaitējumu saprotamas gan garīgas, gan fiziskas ciešanas, taču krimināltiesību nozarē fiziskās ciešanas atdalītas no morālā aizskāruma. Autore uzskata, ka šāda – dažāda jēdziena „morālais kaitējums” izpratne – dažādās tiesību nozarēs nav vēlama un jēdziena izpratne visās tiesību nozarēs būtu vienādojama, nosakot, ka fiziskas ciešanas un morāls aizskārums ir izdalāmi, jo fizisku ciešanu un morāla aizskāruma gadījumos kaitīgās sekas izpaužas atšķirīgās formās.

Būtiski norādīt, ka juridiskai personai nevar tikt nodarīts kaitējums fizisku ciešanu veidā, taču tas nenozīmē, ka tai nav tiesību pieteikt kompensāciju par radīto morālo aizskārumu. Lai arī tiesu praksē ir gadījumi, kad tiesa norādījusi, ka juridiskai personai nav tiesību prasīt atlīdzināt tai nodarītu morālo kaitējumu⁷⁷, autoresprāt, noziedzīga nodarījuma rezultātā juridiskai personai var tikt radīts pat lielāks kaitējums kā fiziskai personai. Atsevišķos gadījumos noziedzīga nodarījuma rezultātā var tikt iedragāta juridiskas personas reputācija un tādējādi radīti arī mantiski zaudējumi, jo, lai atjaunotu juridiskas personas reputāciju, var paiet pat vairāki gadi. Minēto pierāda arī Latvijas Republikas Satversmes tiesas (turpmāk arī – Satversmes tiesa) 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01,⁷⁸ kurā tika izvērtēta Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma⁷⁹ 8.panta otrā daļas atbilstība Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam. Biedrība „Daugavas vanagi Latvijā” (turpmāk arī – Daugavas vanagi) bija vērsušies Administratīvajā rajona tiesā ar lūgumu atcelt Rīgas pilsētas izpilddirektora lēmumu aizliegt Daugavas vanagiem rīkot gājieni 2011.gada 16.martā, tāpat Daugavas

⁷⁶ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937 [03.03.2018 red.]

⁷⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 14.septembra sprieduma lietā Nr. SKA -72/2012 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4557> [aplūkots 13.04.2018]

⁷⁸ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01 Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2011-21-01_Spriedums.pdf [aplūkots 03.04.2018]

⁷⁹ Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: LV likums. Pieņemts 02.06.2005 [08.03.2011 red.]

vanagi pieteikumā bija lūguši rakstveidā atvainoties vairākos laikrakstos, kā arī atlīdzināt personisko kaitējumu 5000 latu apmērā un morālo kaitējumu 5000 latu apmērā. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.panta otrā daļa tolaik paredzēja, ka „*juridiskai personai (komersantam) ir tiesības uz atlīdzinājumu tikai par personisko kaitējumu, kas nodarīts tās darījumu reputācijai, komercnoslēpumam un autortiesībām.*” Daugavas vanagu prasījums tika apmierināts daļēji – lēmums par gājiena aizliegšanu tika atcelts, bet pārējā daļā pieteikums noraidīts, jo tiesa secināja, ka biedrība ir juridiska persona un nevar prasīt morālā kaitējuma kompensēšanu, savukārt gājiena aizliegums neskarot tās darījumu reputāciju, komercnoslēpumu un autortiesības. Lietas izskatīšanas gaitā viedokli par konkrētās normas atbilstību Satversmei sniedza arī Latvijas Republikas tiesībsargs. Tika pausta nostāja, ka apstrīdētā tiesību norma ir pretrunā Satversmes 92.pantam, jo tā, izsmeļoši nosakot gadījumus, kad juridiskām personām ir tiesības saņemt atlīdzinājumu par personisko kaitējumu, ierobežo juridisko personu tiesības. Apstrīdētajā normā ietvertais uzskaitījums esot nepilnīgs, juridiskajai personai var tikt aizskartas arī citas intereses, piemēram, biedrību tiesības uz pulcēšanās brīvību vai vārda brīvību.

Satversmes tiesa secināja, ka Satversmes 92.panta trešais teikums ietver vispārēju taisnīgas tiesas garantiju – ja kādas personas tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses ir pārkāptas, tad personai ir tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu. Izskatāmajā lietā biedrība un fiziskā persona atrodas salīdzināmā situācijā, jo valsts ar savu rīcību var aizskart gan juridisko personu, gan fizisko personu tiesības. Eiropas Cilvēktiesību Tiesas (turpmāk – ECT) praksē noteicošais kritērijs kompensācijas piešķiršanai par nemantisko kaitējumu ir nevis tas, vai cietušais ir fiziskā vai juridiskā persona, bet gan tas, vai personai Konvencijā noteiktās tiesības un brīvības ir nepamatoti aizskartas. ECT, konstatējot Konvencijas 11.pantā ietvertās pulcēšanās un biedrošanās brīvības pārkāpumu, vairakkārt arī juridiskajām personām ir piešķīrusi kompensāciju par nemantisko tiesību aizskārumu. Piemēram, Lietā *Hyde Park and others against Moldova* ECT, konstatējot minētā panta pārkāpumu, piesprieda pieteikuma iesniedzējam – juridiskajai personai – nemantiskā kaitējuma atlīdzību 6000 eiro apmērā.⁸⁰ Savukārt lietā *The United Macedonian Organisation Ilinden and Ivanov against Bulgaria* ECT konstatēja Konvencijas 11. panta

⁸⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010.gada 14.septembra sprieduma lietā „Hyde park and others v. Moldova” Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/ECHR_CASE%20OF%20HYDE%20PARK%20AND%20OTHERS%20v.%20MOLDOVA%20nos.%205%20and%206_2010_en.pdf [aplūkots 03.04.2018]

pārkāpumu saistībā ar atkārtotiem un sistemātiskiem aizliegumiem rīkot mītiņus un par labu pieteikuma iesniedzējiem, starp kuriem bija arī juridiskā persona, par radītajām ciešanām piesprieda nemantiskā kaitējuma atlīdzību 9000 eiro apmērā.⁸¹

Satversmes tiesa, izvērtējot visus apstākļus, atzina, ka atsevišķas konstitucionālās tiesības, piemēram, pulcēšanās brīvība piemīt arī juridiskām personām. Tāpat tika secināts, ka atbilstoši Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā⁸² noteiktajam valstij ir pienākums atlīdzināt nodarīto mantisko un nemantisko kaitējumu ikvienai personai – gan fiziskajai, gan juridiskajai, jo attiecīgās tiesības vienlīdz aizsargā gan fiziskās personas, gan arī atsevišķas privāto tiesību juridiskās personas.⁸³ Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.panta otrajā daļā iekļautais vārds “tikai” tika atzīts par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam. Tādējādi formāli tika atzītas juridiskas personas tiesības saņemt kompensāciju par nodarīto nemantisko kaitējumu.

Autoresprāt, neskatoties uz to, ka konkrētais spriedums bijis administratīvā procesa ietvaros, ir iezīmēta tendence juridiskās personas tiesību attīstībai arī kriminālprocesa ietvaros, jo minētais Satversmes tiesas spriedums atzīst juridiskas personas tiesības prasīt nemantiskā kaitējuma kompensāciju un tādējādi netiek nepamatoti ierobežotas tās tiesības. Lai arī juridiskai personai netiek radītas ciešanas, noziedzīga nodarījuma rezultātā var tikt izplatīta informācija, kas diskreditē konkrēto juridisko personu, grauj tās reputāciju un, iespējams, rada cita veida neērtības un līdz ar to – arī materiālus zaudējumus.

Tā kā kriminālprocesa primārais mērķis ir sodīt personu, kas pastrādājusi noziedzīgu nodarījumu, un kaitējuma atlīdzināšana cietušajam ir sekundāra, autoresprāt, ir pieņemams tas, ka kriminālprocesa ietvaros cietušajam morālās kompensācijas apmērs ir tikai jāpiesaka bez pierādīšanas, taču pieprasot kompensāciju jau civilprocesa ietvaros, personai morālais kaitējums ir jāpierāda, jo civilprocesa primārais mērķis nav sodīt noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu.

⁸¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012.gada 18.janvāra spriedums lietā „The United Macedonian Organisation Ilinden and Ivanov v. Bulgaria” Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/ECHR_CASE%20OF%20UMO%20ILINDEN%20AND%20IVANOV%20v.%20BULGARIA%20NO.%202012_en.pdf [aplūkots 03.04.2018]

⁸² Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: Starptautisks dokuments. Pieņemts 04.11.1950 [03.04.2018 red.]

⁸³Bitāns A. Tiesību attīstība nemantiskā kaitējuma jomā. Jurista Vārds, 2013.gada 3.decembris, Nr.49 (800), Pieejams: https://www.eversheds-sutherland.com/documents/global/latvia/lv/jurista_vards_tiesibu_nemantiska_kaitējuma_joma_ab_2013-12-03.pdf [aplūkots 03.04.2018]

Lai morālā kaitējuma kompensācija būtu uzskatāma par atbilstīgu, tai ir jābūt samērojamai ar nodarīto kaitējumu. Tādējādi, jo nopietnāks kaitējums, jo ievērojamākai jābūt kompensācijai. Morālā kaitējuma kompensācija ir atkarīga no kaitējuma rakstura, kaitējuma nodarīšanas apstākļiem. Nosakot nemantiskā kaitējuma kompensāciju, liela nozīme ir judikatūrai, jo jāņem vērā arī citos līdzīgos gadījumos noteikto kompensāciju apmērs, lai netiktu pārkāpts vienlīdzības princips. Jāņem vērā, ka nosakot kompensācijas apmēru, tiesa pauž valsts nostāju par aizskarto tiesību un paša tiesību aizskāruma nozīmīgumu, līdz ar to kompensācija demokrātiskā republikā nedrīkst būt nesamērīgi maza. Jāvādās nevis pēc personīgajiem ieskatiem, bet gan pēc racionāliem juridiskiem apsvērumiem.⁸⁴ Jāpiemin, ka nosakot kompensācijas apmēru jāņem vērā ne tikai ekonomiskās iespējas, bet arī tas, ka kompensācija par morālo kaitējumu nedrīkst būt ievērojami zemāka, kā to salīdzināmās lietās noteikusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, pretējā gadījumā tiek pārkāpts vienlīdzības princips, jo pret personām vienādos vai salīdzināmos apstākļos bijusi atšķirīga attieksme.⁸⁵

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 352.panta pirmajai daļai, lemjot par morālā kaitējuma kompensācijas apmēru, tiesai ir jāizvērtē cietušā pieteikums un jāņem vērā: 1) noziedzīga nodarījuma smagums un izdarīšanas raksturs; 2) nodarītās fiziskās ciešanas, paliekoši sakropļojumi, un darbspēju zudums; 3) morālā aizskāruma dziļums un publiskums; 4) psihiskas traumas. Tiesa, izvērtējot kompensācijas apmēru, nedrīkst aprobežoties tikai ar šo apstākļu uzskaitījumu un norādi, ka tie pie kompensācijas apmēra noteikšanas ņemti vērā, bet šie apstākļi katrā konkrētā gadījumā izvērtējami, norādot, kā tie ir ietekmējuši lēmumu par kompensācijas apmēru.

Pēc autores domām, lemjot jautājumu par izmaksājamās kompensācijas apmēru konkrētajā gadījumā, tiesai jāievēro gan kriminālprocesa principi, gan cilvēktiesību principi, tāpat jāņem vērā arī tiesu prakse, jo nedrīkst tikt pieļauta situācija, kad līdzīgos un salīdzināmos apstākļos ir nepamatoti atšķirīgi kompensācijas apmēri, tiem jābūt pēc iespējas līdzīgiem. Lai morālā kaitējuma kompensācija būtu atbilstīga, tai ir jābūt samērojamai ar nodarīto kaitējumu, un, jo nopietnāks kaitējums, jo ievērojamākam jābūt atlīdzinājumam. Tiesai ne tikai jānosaka atbilstīgas kompensācijas apmērs, bet arī jāpamato, kādēļ tā uzskatījusi šādu kompensācijas apmēru par atbilstīgu. Pamatojumam ir

⁸⁴ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 157.lpp

⁸⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 20.aprīļa spriedums lietā Nr. SKA – 372/2012 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4582> [aplūkots 03.03.2018]

jāparāda, ka tiesa ir ņēmusi vērā un izvērtējusi visus kompensācijas noteikšanā būtiskos apstākļus un ka tiesa, nosakot kompensāciju, nav balstījies vienīgi uz saviem subjektīvajiem ieskatiem, bet gan uz racionāliem juridiskiem apsvērumiem. Šāds pamatojums ir būtisks, lai ikviens varētu pārliecināties par tiesas nolēmuma tiesiskumu.⁸⁶

Nav šaubu, ka morālā aizskārums gadījumā nekāda kompensācija neatjaunos aizskarto personas godu vai pāridarījumu, piemēram, izvarošanas gadījumā. Profesore A. Meikališa ir norādījusi, ka: „*Morālam kaitējumam pašam par sevi nav vērtības ekvivalenta, un kā kompensācija ir naudas summa, kas nepieciešama, lai dzēstu vai padarītu mazākus negatīvās iedarbības rezultātus uz cietušā psihi, lai atlīdzinātu cietušajam par nodarītajām ciešanām.*”⁸⁷ Gadījumos, kad jālemj par kompensācijas apmēru nemantiskā kaitējuma gadījumā, tiesai jābūt īpaši uzmanīgai, jāvērtē, lai noteiktās kompensācijas apmērs būtu taisnīgs un samērīgs ar noziedzīgā nodarījuma rezultātā radītajām sekām. Taisnīgums prasa, lai pastāvētu atbilstība un sabalansētība starp indivīdu un sabiedrību vai valsti, starp to tiesībām un pienākumiem, starp rīcību un tās novērtējumu, noziegumu un sodu. Tāpat tiesai jāvērtē, vai konkrētais noteiktais pienākums atturēs pašu pārkāpēju (individuālā prevencija) un citus (ģenerālā prevencija) no šāda tiesībpārkāpuma izdarīšanas nākotnē, tādējādi audzinot gan pašu pārkāpēju, gan visu sabiedrību.⁸⁸ Tāpēc kompensācijas summai, kuru cietušais saņems, jābūt tādai, lai tā, pirmkārt, norādītu un tiesas un sabiedrības vērtējumu – vai nodarītais tiesību aizskārums ir nozīmīgs, jo tādējādi tiek parādīta tiesas un sabiedrības attieksme pret noziedzīgu nodarījumu nepieļaujāmību un to, cik nozīmīgas personas tiesības tikušas aizskartas. Otrkārt, kompensācijas summai jābūt tik lielai, lai tā dotu cietušajam gandarījumu un pēc iespējas padarītu mazākus negatīvās iedarbības rezultātus uz cietušā emocionālo stāvokli.

Autores ieskatā, nebūtu veicināms apstākļi, ka tiesas uzliek par pienākumu vainīgajām personām maksāt nesamērīgi lielas kompensācijas tikai tāpēc, ka cietušais pieteicis tādu summu, taču arī nesamērīgi mazu kompensāciju noteikšana neveicinātu taisnīgumu. Vainīgajai personai uzliktam sodam un kompensācijas apmēram būtu jābūt tādām, lai veicinātu sabiedrībā pārliecību, ka uzvedībai ir jāatbilst vispārējai sabiedriskai kārtībai. Kompensācijas mērķis ir nevis vienkārši noteikt summu, bet gan saskatīt arī to, kā šis spriedums ietekmēs tiesisko attiecību subjektu attiecības arī turpmāk. Noteiktajam soda

⁸⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 16.februāra lēmums lietā SKA-104/2010 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4722> [aplūkots 03.03.2018]

⁸⁷ Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1. grāmata. Rīga: Raka, 2000. 227.lpp

⁸⁸ Bitāns A. Taisnības apziņa nosakot kompensāciju par nemantisku aizskārums. Jurista Vārds, 2003.gada 8.jūlijs, Nr.25/26(283/284)

veidam un mēram, kā arī kompensācijas apmēram ir jādemonstrē pārlicība, ka tieši šādā veidā nodarītā netaisnība tiks vislabāk novērsta.⁸⁹

Autoresprāt, būtiski norādīt, ka literatūrā un tiesu praksē nākas saskarties ar situāciju, kad kompensācija, kuru persona var saņemt par tai nodarīto morālo aizskārums, ir dažādi definēta. Autore vērs uzmanību, ka pastāv atšķirība starp jēdzieniem „morālā kompensācija” un „kompensācija par morālo aizskārums”. Morālā kompensācija ir attiecināma uz situāciju, kurā noziedzīgu nodarījums izdarījusī persona ir, piemēram, atvainojusies cietušajam. Un, ja pēc šīs atvainošanās saņemšanas cietušais ir guvis gandarījums, var uzskatīt, ka noziedzīga nodarījums izdarītājs ir cietušajam sniedzis morālo kompensāciju. Šajā gadījumā noziedzīgu nodarījums izdarījusī persona cietušajam nesniedz kompensāciju naudas izteiksmē. Savukārt, „kompensācija par morālo aizskārums” ir attiecināma uz situāciju, kurā noziedzīga nodarījums rezultātā personai ir radīts kaitējums morāla aizskārums formā un tā vēlas pieprasīt kaitējums kompensāciju naudas izteiksmē. Šādu kompensāciju cietušais var pieprasīt saskaņā ar Kriminālprocesa likums.

Ņemot vērā iepriekš minēto, autore uzskata Kriminālprocesa likums 22.pantā ir radīts neprecīzs priekšstats, ka persona var pieprasīt un saņemt „morālo kompensāciju”, nevis „kompensāciju par morālo aizskārums”. KPL 22.pants noteic: „*Persona, kurai ar noziedzīgu nodarījums radīts kaitējums, ņemot vērā tās morālo aizskārums, fiziskās ciešanas un mantisko zaudējums, tiek garantētas tiesības morālās un materiālās kompensācijas pieprasīšanai un saņemšanai.*” Autore uzskata, ka tiesību norma būtu jāgroza un jāizteic šādā redakcijā: „*Personai, kura ar noziedzīgu nodarījums radīts kaitējums, ņemot vērā tās morālo aizskārums, fiziskās ciešanas un mantisko zaudējums, tiek garantētas procesuālās iespējas materiālās kompensācijas un kompensācijas par morālo kaitējums pieprasīšanai un saņemšanai.*” Izsakot normu šādā redakcijā, tiktu novērsta situācija, kurā persona vēlas saņemt morālo kompensāciju, taču tiesa, atbilstoši Kriminālprocesa likums un savām pilnvarām, kriminālprocesa ietvaros var noteikt kompensācijas apmēru tikai naudas izteiksmē.

3.2.Fiziskas ciešanas

Svarīga nemantiskā kaitējums sastāvdaļa ir arī Kriminālprocesa likumsā noteiktās fiziskās ciešanas. Bieži tas tiek sasaistīts ar morālo kaitējums, taču tas pastāv kā atsevišķs

⁸⁹ Bitāns A. Taisnības apziņa nosakot kompensāciju par nemantisku aizskārums. Jurista Vārds, 2003.gada 8.jūlijs, Nr.25/26(283/284)

jēdziens, un pat ja gadījumā cietušais nevēlas prasīt kompensāciju par morālo aizskārumu, tas var prasīt kompensāciju par nodarītajām fiziskajām ciešanām.⁹⁰

Fiziskas ciešanas ir nemantiskās sekas, kas iestājas fiziski kaitējot ķermenim. Fiziskas ciešanas ir fiziskas vardarbības tiešas sekas, kas sevī ietver dažāda veida fiziskas traumas un sāpes, nodarītu sakropļojumu u.c., kas var tikt aprakstīts izmantojot medicīnisku terminoloģiju un tiek tieši sajūstas fiziskā nozīmē – sāpes, drudzis, reiboņi uc. izpausmes.⁹¹ Fiziskas ciešanas var būt kā īslaicīgas, tā ilglaicīgas. Piemēram, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa kādā krimināllietā konstatēja, ka ilgstošas fiziskas vardarbības rezultātā, kas izpaudusies kā cietsirdīga izturēšanās pret mazgadīgo, to sitot un citādi fiziski iespaidojot, konstatējamas negatīvas sekas bērna psihē – trauksmainību, agresivitāti.⁹² No tā, vai vardarbība uz cietušo atstās ilgstošas vai īslaicīgas sekas, atkarīgs, cik lielu kompensācijas apmēru tiesa noteiks.

Krimināllikumā ir ietverta virkne normu, kurās paredzēta atbildība par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem – tie veido aptuveni vienu ceturto daļu no visiem noziedzīgajiem nodarījumiem.⁹³ Taču ne visi strīdi var tikt atrisināti ar abstraktas likuma normas palīdzību, piemēram, likumā nevar ierakstīt, cik būtu jāmaksā par zaudēto redzi.⁹⁴ Tāpēc, vērtējot kompensācijas apmēru, jāņem vērā, ka tā norādīs, cik vērtā ir pieteicēja personība vai aizskartās tiesības. Jautājums ir vairāk nevis par pašu summu, bet gan par novērtējumu, jo, pēc autore domām, nekāda summa nespēs ataunot spēju staigāt, redzēt un dzirdēt, taču cilvēks vispirms ir garīga būtne, tādēļ tai ir svarīgi apstiprinājumu tās garīgo vērtību atzīšanai.⁹⁵

⁹⁰ Grūbe A. Par morālo kaitējumu un tā atlīdzību kriminālprocesā. Jurista Vārds, 1999. 2. decembris, Nr. 390 (391)

⁹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Tiesu prakse krimināllietās par cietsirdību un vardarbību pret nepilngadīgo, 2015, Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/tiesu%20prakse%20par%20cietsirdibu%20un%20vardarbibu%20nepilngadigie%20anon.doc [aplūkots 10.04.2018]

⁹² Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2015.gada 18.februāra spriedums lietā Nr.1109084212 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_206988.pdf [aplūkots 10.04.2018]

⁹³ Liholaja V., Hamkova D. Vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi un to izraisītās sekas. Jurista Vārds, 2012.gada 8.maijs, Nr.19(718).

⁹⁴ Bitāns A. Taisnības apziņa nosakot kompensāciju par nemantisku aizskārumu. Jurista Vārds, 2003.gada 8.jūlijs, Nr.25/26(283/284)

⁹⁵ Ibid.

4. VALSTS KOMPENSĀCIJAS INSTITŪTS

Nav šaubu, ka primāri tieši vainīgajai personai ir pienākums maksāt kaitējuma kompensāciju un atlīdzināt ar savu prettiesisko darbību radītās sekas. Taču praksē ir vērojamas situācijas, kad vainīgo personu nav izdevies atrast vispār vai nav pietiekamā mērā pierādīta šīs personas vaina noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā un līdz ar to, neviena persona par konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu nav saukta pie atbildības. Taču cietušais, kuram radītas kaitīgās sekas, ir, un nebūtu godīgi, ja tam netiktu atlīdzināts radītais kaitējums tikai tāpēc, ka valstij nav izdevies pierādīt, kura persona noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā ir vainojama. Tāpat praksē var nākties saskarties ar situāciju, kad personas vaina noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā ir pierādīta un persona ir saņēmusi sodu, taču šīs personas finansiālais stāvoklis nav tāds, lai tā būtu spējīga kompensāciju izmaksāt vai arī ir spējīga izdarīt to tikai daļēji. Šādos gadījumos kaitējuma kompensāciju cietušajam vainīgās personas vietā uzņemas izmaksāt valsts, pēc tam attiecīgi šo summu piedzenot no vainīgās personas. Turpmāk darbā tiks ieskicēts valsts kompensācijas institūts.

4.1. Priekšnoteikumi valsts kompensācijas cietušajam saņemšanai

Kārtību, kādā cietušie var saņemt valsts kompensāciju, regulē likums "Par valsts kompensāciju cietušajiem"⁹⁶. Likuma mērķis ir *"nodrošināt fiziskajai personai, kura Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā ir atzīta par cietušo, tiesības saņemt valsts kompensāciju par tīša noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām vai mantisko zaudējumu."* Jau likuma mērķī ir iekļautas norādes uz priekšnoteikumiem, kuriem iestājoties, personai ir iespēja iegūt valsts kompensāciju. Pirmkārt, personai likumā noteiktā veidā ir jābūt atzītai par cietušo kriminālprocesā. Ar to vien, ka persona noziedzīga nodarījuma rezultātā ir faktiski cietusi, nav pietiekami, lai varētu pretendēt uz valsts izmaksātu kaitējuma kompensāciju. Pēc autores domām, prasība, ka cietušā statusam jābūt nostiprinātam arī procesuālā kārtībā, ir atbilstoša likuma jēgai un mērķim un atkārtoti uzsver, cik svarīga procesa sākumā ir procesa virzītāja loma, kas informē personu par tās tiesībām kļūt par cietušo kriminālprocesā un paša cietušā vēlme par tādu kļūt. Otrkārt, personai jāklūst par cietušo tīša noziedzīga nodarījuma rezultātā.

⁹⁶ Likums „Par valsts kompensāciju cietušajiem”: LV likums. Pieņemts 18.05.2006 [09.02.2018 red.]

Tāpat kaitīgajām sekām jāiestājas nevis noziedzīga nodarījuma rezultātā, kas izdarīts aiz nejausības, bet tādā, kam bijis konkrēts nodoms.

Tiesības uz valsts kompensāciju cietušajam ir tikai gadījumos, kuru uzskaitījums minēts likuma „Par valsts kompensāciju cietušajiem” 3.panta ceturtajā daļā, un tie ir:

- 1) iestājusies personas nāve;
- 2) cietušajam nodarīti smagi vai vidēja smaguma miesas bojājumi;
- 3) aizskarta cietušā tikumība vai dzimumneaizskaramība;
- 4) cietušais ir cilvēku tirdzniecības upuris;
- 5) cietušais inficēts ar cilvēka imūndeficīta vīrusu, B vai C hepatītu.

Jāuzsver, ka minētajā tiesību normā sniegtais uzskaitījums ir izsmeļošs un citos gadījumos, kad persona kļuvusi par noziedzīga nodarījuma upuri, tai ir tiesības pieteikt kompensāciju kriminālprocesa ietvaros, taču nav tiesību saņemt kompensāciju no valsts. Tāpat jāuzsver, ka gadījumā, ja noziedzīgs nodarījums bijis vērsts pret satiksmes drošību un cietušajam ir tiesības uz apdrošināšanas atlīdzību saskaņā ar normatīvajiem aktiem par sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligāto apdrošināšanu, tad cietušajam nav tiesību saņemt valsts kompensāciju.

Pēc tam, kad attiecībā uz vainīgo personu stājies spēkā notiesājošs spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu, vai pret kuru kriminālprocess izbeigts personu nereabilitējošu apstākļu dēļ noziedzīga nodarījuma izdarītājam ir pienākums izmaksātās valsts kompensācija summu pilnā apmērā atmaksāt valsts budžetā saskaņā ar likuma „Par valsts kompensāciju cietušajiem” 3¹.panta 2.punktu. Saskaņā ar likuma „Par valsts kompensāciju cietušajiem” 19.panta 2.punktu Juridiskās palīdzības administrācijai, nodrošinot izmaksātās valsts kompensācijas piedziņu, ir tiesības bez īpaša tiesas nolēmuma stāties cietušā (piedzinēja) vietā, lai atgūtu izmaksāto valsts kompensācijas summu.⁹⁷

4.2.Valsts kompensācijas cietušajam apmērs

Valsts kompensāciju cietušajiem izmaksā Juridiskās palīdzības administrācija. Jāatzīmē, ka likuma „Par valsts kompensāciju cietušajiem” 2.panta otrajā daļā ir uzsvērts, ka „*valsts kompensācijas pieprasīšana un izmaksāšana, pamatojoties uz šo likumu, neierobežo cietušā tiesības pieprasīt kompensāciju saskaņā ar Kriminālprocesa likumu un Civilprocesa likumu.*” Likums „Par valsts kompensāciju cietušajiem” noteic vienam

⁹⁷ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2017.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr.11094095715 Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/344621.pdf> [aplūkots 09.03.2018]

noziedzīgā nodarījumā cietušajam izmaksājamās valsts kompensācijas apmēru. Maksimālais kompensācijas apmērs ir piecas Latvijas Republikas teritorijā noteiktās minimālās mēneša darba algas. Izmaksājamās valsts kompensācijas apmēru aprēķina, ņemot vērā minimālās mēneša darba algas apmēru, kāds noteikts brīdī, kad persona atzīta par cietušu.

2004.gada 29.aprīlī pieņemtajā Eiropas Savienības Padomes direktīvā 2004/80/EK „Par kompensāciju noziegumos cietušajiem”⁹⁸ nav noteikts valsts kompensācijas apmērs un līdz ar to katrai dalībvalstij ir rīcības brīvība, nosakot valsts kompensācijas apmēru cietušajiem. Kompensācijas apmērs dalībvalstīs atšķiras, jo tiek ņemtas vērā valsts budžeta iespējas, kas cieši saistītas ar dzīves līmeni dalībvalstī.⁹⁹ Likuma „Par valsts kompensāciju cietušajiem” 7.panta otrā daļa noteic apmēru, kādā tiek izmaksāta kompensācija cietušajam atkarībā no noziedzīgajā nodarījumā radītajām kaitīgajām sekām. Kompensācija tiek izmaksāta:

- 1) 100% apmērā (piecas minimālās mēnešalgas), ja ir iestājusies personas nāve;
- 2) 70% apmērā, ja cietušajam nodarīti smagi miesas bojājumi vai noziedzīgs nodarījums kvalificēts kā izvarošana vai seksuāla vardarbība, vai aizskarta nepilngadīgā cietušā tikumība un dzimumneaizskaramība, vai cietušais ir cilvēku tirdzniecības upuris;
- 3) 50% apmērā, ja cietušajam nodarīti vidēja smaguma miesas bojājumi vai aizskarta cietušā tikumība vai dzimumneaizskaramība, izņemot šīs daļas 2.punktā minētos gadījumus, vai cietušais inficēts ar cilvēka imūndeficīta vīrusu, B vai C hepatītu.

Pēc autores domām, Latvijā cietušajam izmaksājamo valsts kompensāciju apmērs ir nesamērīgi mazs. Tā piemēram, gadījumā, ja ir iestājusies personas nāve, valsts kompensācijas apmērs, ko izmaksā cietušajam, ir piecas minimālās mēnešalgas. Ministru kabineta noteikumos Nr.656 ir noteikts, ka minimālā mēneša darba alga normālā darba laika ietvaros ir 430 eiro¹⁰⁰ (2018.gada marts). Tātad summa, kuru cietušais saņem personas nāves gadījumā ir 2150 eiro. Autoresprāt, šī summa ir nesamērīgi maza attiecībā pret cilvēka dzīvības vērtību. Salīdzinājumam var minēt Ministru kabineta noteikumus Nr.340 „Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par

⁹⁸ Eiropas Savienības Padomes direktīva 2004/80/EK Par kompensāciju noziegumos cietušajiem Pieņemta 29.04.2004 [20.02.2018 red.]

⁹⁹ Bahmanis K. Valsts kompensācija cietušajiem. Jurista Vārds, 2008.gada 4.novembris, Nr.42 (547).

¹⁰⁰ Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normāla darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu: Ministru kabineta 2015.gada 24.novembra noteikumi Nr.656 [11.03.2018 red.]

personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem”¹⁰¹, kuru 1.pielikuma 1.3 punktā ir noteikts, ka „apdrošināšanas atlīdzību par sāpēm un garīgām ciešanām apgādnieka, apgādājamā vai laulātā nāves dēļ nosaka 30 minimālo mēneša algu apmērā.” Tātad 2018.gadā šī summa būtu 12900 *euro*. Šī summa ir vairāk kā piecas reizes lielāka nekā tā, ko valsts kompensācijas ietvaros izmaksā cietušajam, ja tas gājis noziedzīga nodarījuma rezultātā gājis bojā, taču šis noziedzīgais nodarījums nav bijis saistīts ar satiksmes drošību. Jānorāda, ka arī no apdrošināšanas kompānijas saņemtā kompensācija neliedz personai pieteikt kaitējuma kompensāciju arī kriminālprocesa un civilprocesa ietvaros. Taču ar lielas kompensācijas piešķiršanu nav pieļaujama vienas personas mantas palielināšanās uz otras personas rēķina. Kā piemēru var minēt Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas spriedumā minēto. Cietušais no apdrošināšanas sabiedrības bija saņēmis kompensāciju 10000 *euro* apmērā, taču papildus bija pieteicis kaitējuma kompensāciju 20000 *euro* apmērā. Izvērtējot pieteiktās morālā kaitējuma kompensācijas apmēru, tiesa uzskatīja, ka tas nav samērīgs nodarītajam kaitējumam un tādēļ papildus apdrošināšanas sabiedrības noteiktajai kompensācijai nav nosakāma kaitējuma kompensācija par fiziskām ciešanām, psihiskām traumām un morālā aizskāruma dziļumu.¹⁰²

Valsts kompensācijas pieprasīšana un izmaksāšana neierobežo cietušā tiesības pieprasīt kompensāciju saskaņā ar Kriminālprocesa likumu,¹⁰³ taču jānorāda uz vairākām problēmsituācijām, kad tālāka kompensācijas pieprasīšana un saņemšana Kriminālprocesa ietvaros tomēr nav iespējama:

- 1) kā zināms, ne vienmēr noziedzīgiem nodarījumiem ir kāds liecinieks, nereti situācijā, kurā tiek izdarīts noziedzīgais nodarījums klāt ir tikai noziedzīgā nodarījuma izdarītājs un persona, pret kuru noziedzīgais nodarījums vērsts. Šādos gadījumos var rasties situācija, kad vainīgo personu nav izdevies identificēt vai atrast;

¹⁰¹ Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem: Ministru kabineta 2014.gada 17.jūnija noteikumi Nr.340 [12.04.2018 red.]

¹⁰² Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2016.gada 5.decembra spriedums lietā Nr.11520032015 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_292490.pdf [aplūkots 12.04.2018]

¹⁰³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Tiesu prakses apkopojums par morālā kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā 2010/2011 gads. Pieejams: <https://www.google.lv/search?q=tmor%C4%81la+kait%C4%93juma+tiesu+prakse&oq=tmor%C4%81la+kait%C4%93juma+tiesu+prakse&aqs=chrome..69i57.6793j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8#> [aplūkots 11.02.2017]

- 2) tāpat ir iespējama situācija, kurā persona ir identificēta, taču nav izdevies pilnībā pierādīt tās vainu konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšana un, līdz ar to, persona netiek saukta pie kriminālatbildības un nesaņem sodu;
- 3) treškārt, kā zināms, kriminālprocess nereti var ilgt pat vairākus gadus, var rasties situācija, ka vainīga persona nomirst pirms tiek notiesāta. Tādā gadījumā kriminālprocess izbeidzams.

Autoresprāt, nenoliedzot to, ka persona kriminālprocesa un civilprocesa ietvaros var prasīt lielāku kaitējuma kompensācijas summu, Valsts izmaksātās kompensācijas apmērs ir nesamērīgi mazs salīdzinot ar ciešanām, kuras pārcieš cietušie gadījumā, ja noziedzīga nodarījuma rezultātā iet bojā kāds no personas tuviniekiem, piemēram, māte, tēvs vai bērns vai ja tiek aizskarta personas dzimumneaizskaramība. Protams, ja persona nav saņēmusi kompensāciju kriminālprocesa ietvaros, tai ir tiesības iesniegt civilprasību un saņemt kaitējuma kompensāciju civilprocesa ietvaros. Taču, kā zināms, tiesvedība var ilgt pat gadiem un līdz brīdim, kad cietusī persona saņems kaitējuma kompensāciju var paiet ļoti ilgs laiks. Savukārt valsts kompensāciju cietušais var iegūt ātrāk, tas daļēji ir atkarīgs arī no pašas cietušās personas – cik ātri cietušais iesniegs pieteikumu Juridiskās palīdzības administrācijā. Lai persona spētu realizēt savas tiesības iegūt valsts kompensāciju, jāievēro kompensācijas saņemšanas kārtība:

- 1) jābūt uzsāktam kriminālprocesam, kurā persona ir atzīta par cietušo;
- 2) pret personu izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam jābūt kvalificētam kā izdarītam ar nodomu (tīši);
- 3) noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājušās likumā noteiktās sekas;
- 4) cietušais no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja nav saņēmis kompensāciju, kuras apmērs pārsniedz vai ir vienāds ar valsts kompensācijas apmēru;
- 5) cietušais Juridiskās palīdzības administrācijā ir iesniedzis pieteikumu (aizpildīta pieprasījuma veidlapa un pievienota procesa virzītāja izziņa vai spēkā stāties galīgais procesa virzītāja nolēmums).¹⁰⁴

Valsts kompensācijas pieprasījums Juridiskās palīdzības administrācijā iesniedzams viena gada laikā pēc dienas, kas persona likumā noteiktā kārtībā ir atzīta par cietušo, vai ir uzzinājusi par faktiem, kas šai personai dod tiesības to darīt. Mēneša laikā pēc

¹⁰⁴ Valsts kompensācija cietušajiem. Pieejams: <http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/bukletsjn.pdf> [aplūkots 07.04.2018]

pieprasījuma saņemšanas Juridiskās palīdzības administrācija pieņem lēmumu par valsts kompensācijas izmaksāšanu vai atteikumu to izmaksāt. Pēc tam mēneša laikā no lēmuma par valsts kompensācijas izmaksāšanu, tā tiek izmaksāta, ieskaitot to pieprasījumā norādītajā norēķinu iestādes kontā.¹⁰⁵

Juridiskās palīdzības administrācijas statistikas dati par 2017.gadu liecina, ka kopumā juridiskās palīdzības administrācijā saņemti 766 pieteikumi valsts kompensācijas saņemšanai. 2016.gadā pavisam tika saņemti 770 pieteikumi, taču 2015.gadā – 717. Statistikas dati liecina, ka cietušo pieteikumu skaitam ir tendence augt. 2017.gadā vislielākais pieteikumu skaits – 328 – saņemts par vidēja smaguma miesas bojājumu nodarīšanu, 155 pieteikumi saņemti gadījumos, kad tikusi aizskarta personas dzimumneaizskaramība, 117 pieteikumi saņemti par smagu miesas bojājumu nodarīšanu, bet 114 pieteikumi saņemti sakarā ar to, ka noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve. Saņemts arī viens pieteikums sakarā ar to, ka noziedzīga nodarījuma rezultātā persona kļuvusi par cilvēku tirdzniecības upuri. Kopumā valsts kompensācijās cietušajiem 2017.gadā izmaksāti 875238 *euro*. Bet valsts kompensāciju cietušajiem atteikts izmaksāt 84 gadījumos.

4.3 Gadījumi, kad nav iespējams saņemt valsts kompensāciju

Likuma „Par valsts kompensāciju cietušajiem” 2.panta trešā daļa noteic: *„Cietušajam nav tiesību saņemt valsts kompensāciju, ja noziedzīgs nodarījums bijis vērsts pret satiksmes drošību un cietušajam ir tiesības uz apdrošināšanas atlīdzību saskaņā ar normatīvajiem aktiem par sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligāto apdrošināšanu.”* Tātad gadījumos, kad personai nodarīts kaitējums noziedzīgā nodarījumā, kas bijis vērsts pret satiksmes drošību, tā nav tiesīga saņemt valsts kompensāciju cietušajiem, taču var pieteikt kaitējuma kompensāciju apdrošināšanas sabiedrībā, kā arī kriminālprocesa un civilprocesa ietvaros.

Eiropas Savienības dalībvalstīm ir jānodrošina, lai personu civiltiesiskā atbildība tiktu apdrošināta atbilstoši direktīvu prasībām.¹⁰⁶ Saskaņā ar Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma¹⁰⁷ 19. panta pirmo un

¹⁰⁵ Valsts kompensācija cietušajiem. Pieejams: <http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/bukletsjn.pdf> [aplūkots 07.04.2018]

¹⁰⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2014.gada 29.decembra spriedums lietā Nr.2014-06-03 Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2014-06-03_Spriedums.pdf [aplūkots 12.04.2018]

¹⁰⁷ Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likums: LV likums. Pieņemts 07.04.2004 [04.04.2018 red.]

otro daļu ceļu satiksmes negadījumā personai var tikt nodarīti gan materiāla, gan nemateriāla rakstura zaudējumi. Materiālie zaudējumi ir zaudējumi sakarā ar cietušās personas ārstēšanu, pārejošu darbnespēju, darbnespējas zaudējumu vai nāvi. Savukārt nemateriālie zaudējumi ir zaudējumi, kas saistīti ar sāpēm un garīgām ciešanām sakarā ar cietušās personas fizisku traumu, cietušās personas sakropļojumu, invaliditāti, apgādnieka, apgādājamā vai laulātā nāvi, apgādnieka, apgādājamā vai laulātā 1.grupas invaliditāti.

Jau iepriekš darbā minēts, ka, ja persona, kas cietusi noziedzīgā nodarījumā, ir gājusi bojā, tās vietā par cietušo kriminālprocesā var tikt atzīti tuvinieki, tajā skaitā arī persona, ar kuru mirušais dzīvojis kopā un ar kuru tam bijusi nedalīta saimniecība. Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 19.panta otrās daļas 3.punkts paredz, ka nemateriālo zaudējumu kompensāciju var pieteikt par zaudējumiem, kas saistīti ar sāpēm un garīgām ciešanām, kas radušās sakarā ar apgādnieka, apgādājamā vai laulātā nāvi, savukārt 19.panta otrās daļas 4.punkts paredz, ka kompensācija piesakāma arī gadījumos, kad nemateriālie zaudējumi, kas saistīti ar sāpēm un garīgām ciešanām, radušies sakarā ar apgādnieka, apgādājamā vai laulātā 1.grupas invaliditāti. Autore uzskata, ka šim personu uzskaitījumam 19.panta otrās daļas 3. un 4.punktā būtu pamatoti pievienot arī personu, kas ar mirušo dzīvojusi kopā un ar kuru tam bijusi kopīga (nedalīta) saimniecība, tāpēc, ka pastāv iespēja, ka neskatoties uz to, ka personas nebija noslēgušas laulību, to starpā bijušas ģimeniskas saites, tās ilgstoši dzīvojušas kopā un, iespējams, ka tām ir kopīgi bērni vai arī personas bijušas saderinājušās. Šīs personas pārdzīvojumi ir vienlīdz lieli ar laulātā pārdzīvojumiem, ja otrs laulātais iet bojā satiksmes negadījumā. Tāpēc autore rosina izdarīt grozījumus Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 19.pantā, izsakot tā otrās daļas 3.punktu šādā redakcijā: „*apgādnieka, apgādājamā, laulātā vai personas, ar kuru mirušais dzīvojis kopā un ar kuru tam bijusi kopīga (nedalīta) saimniecība nāvi.*” Savukārt 19.panta otrās daļas 4.punktu šādā redakcijā: „*apgādnieka, apgādājamā, laulātā vai personas, ar kuru cietušais dzīvoja kopā un ar kuru tam bija kopīga (nedalīta) saimniecība 1.grupas invaliditāti.*”

Minētā likuma 15. panta pirmā daļa noteic, ka, iestājoties apdrošināšanas gadījumam, apdrošinātājs, kurš apdrošinājis zaudējumu nodarījušā transportlīdzekļa īpašnieka civiltiesisko atbildību, vai Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs sedz zaudējumus, nepārsniedzot noteikto apdrošinātāja atbildības limitu:

1) personai nodarīto zaudējumu atlīdzināšanai— līdz 5 000 000 euro neatkarīgi no cietušo personu skaita;

2) mantai nodarīto zaudējumu atlīdzināšanai— līdz 1 000 000 euro neatkarīgi no trešo personu skaita.

2014. gada 17. jūnija Ministru kabineta noteikumi Nr.340 “Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem”¹⁰⁸ nosaka apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātajā apdrošināšanā par ceļu satiksmes negadījumā personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem.

Nosakot mantiskā zaudējuma un morālā kaitējuma apmēru, tiesai ir jāņem vērā apdrošinātāja iespējamā apdrošināšanas atlīdzība¹⁰⁹, prasība ņemt vērā izmaksāto, aprēķināto vai iespējamo apdrošināšanas atlīdzību pamatojas ar Eiropas konvencijas par kompensācijas piešķiršanu vardarbīgu noziegumu upuriem¹¹⁰ 9.pantā noteikto, ka, lai izvairītos no divkāršas kompensācijas, valsts vai attiecīgā iestāde var atskaitīt no piešķirtās kompensācijas vai atprasīt no personas, kam izmaksājama kompensācija, jebkuru naudas līdzekļu summu, kas saistīta ar ievainojumu vai nāvi saņemta no vainīgās personas, sociālās nodrošināšanas vai apdrošināšanas vai no jebkura avota.¹¹¹ Taču praksē ir iespējama situācija, kad no apdrošinātāja nav iegūta informācija par to, kāds kompensācijas apmērs cietušajam varētu tikt izmaksāts. Šādā gadījumā, neatliekot lietas iztiesāšanu vai neizsludinot pārtraukumu, nav iespējams lemt par pieteikto kaitējuma kompensāciju, jo nav ņemta vērā apdrošinātāja izmaksātā apdrošināšanas atlīdzība, aprēķinātā un vēl neizmaksātā apdrošināšanas atlīdzība, kā arī iespējamā apdrošināšanas atlīdzība.

Lai process atbilstu vienam no kriminālprocesa pamatprincipiem – personas tiesībām uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tiesai ir tiesības kaitējuma kompensācijas

¹⁰⁸ Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem: Ministru kabineta 2014.gada 17.jūnija noteikumi Nr.340 [12.04.2018 red.]

¹⁰⁹ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2018.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.11520025715 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_349391.pdf [aplūkots 12.04.2018]

¹¹⁰ Eiropas konvencija par kompensācijas piešķiršanu vardarbīgu noziegumu upuriem. Pieņemta 24.12.1983 Pieejams:

http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Citi/COMPENSATION_OF_VICTIMS_OF_VIOLENT_CRIMES.doc [aplūkots 04.04.2018]

¹¹¹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2018.gada 14.februāra spriedums lietā Nr. 11520065516 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_346784.pdf [aplūkots 12.04.2018]

apmēru konkrētajā kriminālprocesā nenoteikt.¹¹² Tiesas ieskatā, nolūkā nepieļaut kriminālprocesā neattaisnotu novilcināšanu, jautājums par kaitējuma kompensācijas noteikšanu izskatāms civiltiesiskā kārtībā, jo, atbilstoši judikatūrā nostiprinātajai atziņai, kompensācijas nenoteikšana vai pieteikuma atstāšana bez izskatīšanas neliedz personai tiesības prasīt kaitējuma atlīdzināšanu civiltiesiskā kārtībā.¹¹³

¹¹² Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2018.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.11520025715 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_349391.pdf [aplūkots 12.04.2018]

¹¹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015.gada 17.novembra lēmums lietā SKK-686/2015 Pieejams: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3689> [aplūkots 12.04.2018]

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Autore uzskata, ka Kriminālprocesa ietvaros būtu nepieciešams norobežot faktisko noziedzīgajā nodarījumā cietušo personu un personu, kura ieguvusi cietušā statusu ar procesa virzītāja lēmumu. Gadījumos, kad persona noziedzīgajā nodarījumā ir faktiski cietusi, taču nav ieguvusi cietušā statusu Kriminālprocesa likumā paredzētajā kārtībā, būtu dēvējama par „noziedzīga nodarījuma faktisko upuri”, savukārt personu, kura likumā noteiktajā veidā ir ieguvusi cietušā statusu arī turpmāk dēvējama par „cietušo”.
2. Autore uzskata, ka ir būtiski, ka procesa virzītājs, kurš informē personu par tās tiesībām kļūt par cietušo, vienlaikus sniegtu vismaz pamatinformāciju arī par cietušā kā procesa dalībnieka pienākumiem. Tādējādi, informējot personu par tās tiesībām iegūt cietušā statusu un vienlaikus sniedzot ieskatu cietušā tiesībās un pienākumos un izskaidrojot procesa tālāko norisi, persona varētu objektīvi izvērtēt, vai tā vēlas un varēs izpildīt likumā noteiktos pienākumus un vēlas iegūt cietušā statusu vai nē. Vienlaikus neveidotos situācija, kurā persona ir ieguvusi cietušā statusu, tomēr neprot izmantot savas tiesības, piemēram, pieteikt kompensāciju. Tāpēc autore piedāvā papildināt Kriminālprocesa likuma 96.pantu un izteikt panta otro daļu šādā redakcijā: „Procesa virzītājs savlaicīgi informē personu par tās tiesībām tikt atzītai par cietušo kriminālprocesā, vienlaikus sniedzot informāciju par tiesībām un pienākumiem, kādi radīsies, iegūstot cietušā statusu.”
3. Autore uzskata, ka saskaņā ar nepilnības Kriminālprocesa likuma normā, kas noteic subjektus, kuriem var tikt uzlikts par pienākumu maksāt kaitējuma kompensāciju. Šobrīd Kriminālprocesa likuma 350.panta otrā daļa noteic, ka šāds pienākums var tikt uzlikts apsūdzētajam. Autore norāda, ka procesa dalībnieks apsūdzētā statusā saskaņā ar likumu vēl nav atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tāpēc uzskata, ka procesa dalībniekam apsūdzētā statusā nevar tikt uzlikts pienākums maksāt kaitējuma kompensāciju, vienīgais veids, kā apsūdzētais var samaksāt cietušam kompensāciju ir brīvprātīgi. Tāpat kompensācijas maksāšanas pienākums var tikt uzlikts ne tikai ar tiesas spriedumu, bet arī ar prokurora priekšrakstu par sodu. Saskaņā ar KPL 74.¹ pantu „no notiesājoša sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu spēkā stāšanās dienas

apsūdzētais iegūst notiesātā statusu.” Tādējādi, autoresprāt, būtu precizējama Kriminālprocesa likuma 250.panta otrā daļa un izsakāma šādā redakcijā: *„Kompensācija ir krimināltiesisko attiecību noregulējuma elements, ko apsūdzētais samaksā brīvprātīgi vai notiesātais uz tiesas sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu pamata.”*

4. Autore norāda uz apstākli, ka jēdziena „morālais kaitējums” izpratne dažādās tiesību nozarēs ir atšķirīga. Lai novērstu jēdziena dažādas izpratnes un nekonekventas tiesu prakses veidošanos, normatīvajos aktos būtu jānosaka vienots morālā kaitējuma jēdziens, kurā ietilpstošais morālais aizskārums un fiziskās ciešanas būtu izdalīti.
5. Autore vērš uzmanību, ka pastāv atšķirība starp jēdzieniem „morālā kompensācija” un „kompensācija par morālo aizskārumu”. Morālā kompensācija ir attiecināma uz situāciju, kurā noziedzīgu nodarījumu izdarījusī persona ir, piemēram, atvainojusies cietušajam un tādējādi cietušais guvis gandarījumu, šajā gadījumā cietušais nesāņem kompensāciju mantiskā vērtībā, taču Kriminālprocesa likums paredz, ka tiesa var noteikt kompensāciju tikai materiālā formā. Savukārt, „kompensācija par morālo aizskārumu” ar attiecināma uz situāciju, kurā noziedzīga nodarījuma rezultātā personai ir radīts kaitējums morāla aizskāruma formā un tā vēlas pieprasīt kaitējuma kompensāciju naudas izteiksmē. Ņemot vērā minēto, autore norāda, ka Kriminālprocesa likuma 22.panta tā šī brīža redakcijā var radīt priekšstatu, ka cietušajam ir tiesības pieteikt morālo kompensāciju, nevis kompensāciju par morālo aizskārumu, tāpēc Kriminālprocesa likuma 22.pants būtu izsakāms šādā redakcijā: *„Personai, kura ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, ņemot vērā tās morālo aizskārumu, fiziskās ciešanas un mantisko zaudējumu, tiek garantētas procesuālās iespējas materiālās kompensācijas un kompensācijas par morālo kaitējumu pieprasīšanai un saņemšanai.”*
6. Autore uzskata, ka laulāto un personu, kuras ilgstoši dzīvo kopā nedalītā saimniecībā un starp kurām ir jūtas, attiecības ne ar ko neatšķiras no laulāto attiecībām, tāpēc zaudējuma sāpes un garīgas ciešanas par ceļu satiksmes negadījumā bojā gājušu vai neatgriezenisku invaliditāti ieguvušu personu būtu vienlīdz lielas, gan personām, kas attiecības nodibinājušas juridiski, gan tādām, kas dzīvo kopā un veido ģimeniskas attiecības bez juridiskām saistībām. Tāpēc, autoresprāt, būtu saprātīgi, ja apdrošināšanas kompānijas izmaksātu kaitējuma kompensāciju par garīgajām ciešanām un sāpēm, kas radušās sakarā ar ceļu

satiksmes negadījumu, kurā persona gājusi bojā vai ieguvusi 1.pakāpes invaliditāti gan laulātajam, gan personai, ar kuru ceļu satiksmes negadījumā cietusī persona ilgstoši dzīvojusi kopā un ar kuru tai bijusi kopīga (nedalāma) saimniecība. Tāpēc autore rosina papildināt Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 19.pantu, izsakot tā otrās daļas 3.punktu šādā redakcijā: „*apgādnieka, apgādājamā, laulātā vai personas, ar kuru mirušais dzīvojis kopā un ar kuru tam bijusi kopīga (nedalīta) saimniecība nāvi.*” Savukārt 19.panta otrās daļas 4.punktu šādā redakcijā: „*apgādnieka, apgādājamā, laulātā vai personas, ar kuru cietušais dzīvoja kopā un ar kuru tam bija kopīga (nedalīta) saimniecība 1.grupas invaliditāti.*”

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

Literatūra

1. Bahmanis K. Valsts kompensācija cietušajiem. Jurista Vārds, 2008.gada 4.novembris, Nr.42 (547)
2. Bitāns A. Taisnības apziņa nosakot kompensāciju par nemantisku aizskārumu. Jurista Vārds, 2003.gada 8.jūlijs, Nr.25/26(283/284)
3. Bitāns A. Tiesību attīstība nemantiskā kaitējuma jomā. Jurista Vārds, 2013.gada 3.decembris, Nr.49 (800), Pieejams: https://www.eversheds-sutherland.com/documents/global/latvia/lv/jurista_vards_tiesibu_nemantiska_kaitejuma_joma_ab_2013-12-03.pdf [aplūkots 03.04.2018]
4. Bitāns A. Par morālā kaitējuma izprati Latvijā. Jurista Vārds, 2001. 18. septembris, Nr.27 (220)
5. Groma J. Kriminālprocesuālie piespiedu līdzekļi: aktuālie problēmjaudājumi un tiesiskā regulējuma pilnveidošanas perspektīvas: Promocijas darba kopsavilkums. Rīga: Rīgas Stradiņa Universitāte, 2015
6. Hamkova D. Goda un cieņas krimināltiesiskā aizsardzība: Promocijas darbs. Rīga, 2009, Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5038/13775-Diana_Hamkova_2009.pdf?sequence=1 [aplūkots 13.04.2018]
7. Kronberga I., Dzenovska I., Litvins G., Sīle S. Mehānismi cietušo kompensācijai kriminālprocesā Eiropas Savienībā. 2013. Pieejams: [file:///C:/Users/Dice/Downloads/lv_ministrija_imateriali_petijums%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dice/Downloads/lv_ministrija_imateriali_petijums%20(1).pdf) [aplūkots 02.03.2018]
8. Kubilis J. Latvijas deliktu tiesību modernizācijas galvenie virzieni: Promocijas darbs. Rīga – Latvijas Universitāte, 2016, Pieejams: http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/34956/298-57104-Kubilis_Janis_jk07041.pdf?sequence=1 [aplūkots 20.05.2017]
9. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011
10. Liholaja V., Hamkova D. Vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi un to izraisītās sekas. Jurista Vārds, 2012.gada 8.maijs, Nr.19(718)

11. Likumpārskāpumi un tiesu sistēma – Galvenie rādītāji. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/likumparkapumi-un-tiesu-sistema-galvenie-raditaji-30282.html> [aplūkots 08.04.2018]
12. Litvins G. Organizētais tiesiskums. Jurista Vārds, 2014.gada 23.septembris, Nr. 37 (839)
13. Martjušina R. Kritēriji morālā kaitējuma atlīdzināšanas apmēra noteikšanai. Jurista Vārds, 2009.gada 30. jūnijs, Nr.26 (579)
14. Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1. grāmata. Rīga: Raka, 2000
15. Meikališa Ā. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 1998
16. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K.. Kriminālprocess. Raksti. 2010-2015. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015
17. Pilnveidota kriminālprocesā pieņemto nolēmumu izpildes kārtība, 29.06.2017
Pieejams: <http://www.lzti.lv/aktualitates/pilnveidota-kriminalprocesa-pienemto-nolemumu-izpildes-kartiba> [aplūkots 09.03.2018]
18. Priekulis J. Personiskā kaitējuma atlīdzinājums juridiskai personai. 2014.gada 26.augusts
Pieejams: <http://priekulis.lv/2014/08/26/personiska-kaitejuma-atlidzinajums-juridiskai-personai/> [aplūkots 03.04.2018]
19. Reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaits. Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes.
Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__sabkart/SK0010.px/table/tableViewLayout2/?rxid= [aplūkots 28.02.2018]
20. Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/#/sv/kompensacija> [aplūkots 13.05.2017]
21. Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://tezaurs.lv/#/sv/upuris> [aplūkots 28.03.2018]
22. Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Jurista vārds, 2008.gada 4. novembris, Nr.42 (547)
23. Stūris G. Procesā virzītāja pienākums respektēt un nodrošināt cietušās personas intereses. Jurista Vārds, 2008. 4.novembris, Nr.42 (547)
24. Valsts kompensācija cietušajiem. Pieejams: <http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/bukletsjn.pdf> [aplūkots 07.04.2018]
25. Vēl vairāki cietušie vēlas iesniegt kaitējuma kompensācijas pieteikumus. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/vel-vairaki-cietusie-velas-iesniegt-kaitejuma-kompensacijas-pieteikumus-14132058> [aplūkots 03.03.2018]

26. Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola „Turība”, 2003
27. Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Provision for the needs of crime victims: support to prevention of victimisation in Latvia. Summary of research. 26.-28.lpp, 2013
28. Mirijke Malsch. Democracy in the Courts, Lay Participation in European Criminal Justice Systems. 2009
29. Victims – support and assistance 2nd edition. Council Of Europe Publishing, 2007
30. VICS Improving protection of victims rights: Access to legal aid. Pieejams: http://www.jpa.gov.lv/uploads/filedir/improving_protection_of_victims_rights_20012014_latvia.pptx [aplūkots 10.03.2018]

Normatīvie akti

1. Eiropas konvencija par kompensācijas piešķiršanu vardarbīgu noziegumu upuriem. Pieņemts 24.12.1983
2. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: Starptautisks dokuments. Pieņemts 04.11.1950 [03.04.2018 red.]
3. Eiropas Savienības Padomes direktīva 2004/80/EK Par kompensāciju noziegumos cietušajiem. Pieņemta 29.04.2004 [20.02.2018 red.]
4. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2012/29/ES ar ko nosaka un aizstāj Padomes pamatlēmumu 2001/220/T. Pieņemta 25.10.2012 [13.02.2018 red.]
5. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922 [28.02.2018 red.]
6. Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937 [03.03.2018 red.]
7. Par tiesu varu: LV likums. Pieņemts 15.12.1992 [09.02.2018 red.]
8. Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998 [09.02.2018 red.]
9. Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts: 14.10.1998 [03.03.2018 red.]
10. Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likums: LV likums. Pieņemts 07.04.2004 [15.02.2018 red.]
11. Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts: 21.04.2005 [09.02.2018 red.]
12. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: LV likums. Pieņemts 02.06.2005 [08.03.2011 red.]
13. Likums „Par valsts kompensāciju cietušajiem”: LV likums. Pieņemts 18.05.2006 [09.02.2018 red.]

14. Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem: Ministru kabineta 2014.gada 17.jūnija noteikumi Nr.340 [15.02.2018 red.]
15. Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normāla darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu: Ministru kabineta 2015.gada 24.novembra noteikumi Nr.656 [11.03.2018 red.]
16. Likumprojekts „Grozījumi Kriminālprocesa likumā”, 2015.gada 26.maijs Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/A2A8DD03D30A2D10C2257E580025A39E?OpenDocument> [aplūkots 03.03.2018]

Juridiskās prakses materiāli

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010.gada 14.septembra sprieduma lietā „Hyde park and others v. Moldova” Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/ECHR_CASE%20OF%20HYDE%20PARK%20AND%20OTHERS%20v.%20MOLDOVA%20nos.%205%20and%206_2010_en.pdf [aplūkots 03.04.2018]
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012.gada 18.janvāra spriedums lietā „The United Macedonian Ogranisation Ilindent and Ivanov v. Bulgaria Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/ECHR_CASE%20OF%20UMO%20ILINDEN%20AND%20IVANOV%20v.%20BULGARIA%20NO.%202_2012_en.pdf [aplūkots 03.04.2018]
3. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01 Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2011-21-01_Spriedums.pdf [aplūkots 03.04.2018]
4. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2014.gada 29.decembra spriedums lietā Nr.2014-06-03 Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2014-06-03_Spriedums.pdf [aplūkots 12.04.2018]
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 20.oktobra lēmums lietā Nr.SKK-620/2006 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4200> [aplūkots 13.03.2018]
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 20.aprīļa lēmums lietā Nr.SKK-269/2007 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4136> [aplūkots 03.04.2018]

7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 28.novembra lēmums lietā Nr.653/2007 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4160> [aplūkots 04.03.2018]
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008.gada 2.jūlija lēmums lietā SKA-466/2008 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4840> [aplūkots 05.04.2018]
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 29.oktobra lēmums lietā Nr.SKK-568/08 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4087> [aplūkots 13.03.2018]
10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 4.februāra lēmums lietā Nr.SKK-8/2010. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2010/> [aplūkots 12.03.2018]
11. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 16.februāra lēmums lietā SKA-104/2010 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4722> [aplūkots 03.03.2018]
12. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 14.oktobra lēmums lietā Nr. SKK-461/2010 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/3960> [aplūkots 12.03.2018]
13. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 5.novembra lēmums lietā SKK-508/2010. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2010/> [aplūkots 27.02.2018]
14. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 20.aprīļa spriedums lietā Nr. SKA – 372/2012 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/4582> [aplūkots 03.03.2018]
15. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 14.septembra spriedums lietā Nr.SKA-72/2012 Pieejams: <http://31.24.192.35/downloadlawfile/4557> [aplūkots 12.02.2018]
16. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 7.decembra lēmums lietā Nr.SKK-628/2012 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/3826> [aplūkots 03.03.2018]
17. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 20.marta lēmums lietā Nr.SKK-31/2013. Pieejams:

- <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2013-hronologiska-seciba/> [aplūkots 24.03.2018.]
18. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2013.gada 18.decembra lēmums lietā Nr. SKK-514/2013 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/3786> [aplūkots 04.03.2018]
19. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2015.gada 12.februāra lēmums lietā SKK-18/2015 Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/3660> [aplūkots 04.03.2018]
20. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015.gada 17.novembra lēmums lietā SKK-686/2015 Pieejams: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3689> [aplūkots 12.04.2018]
21. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2016.gada 23.marta spriedums lietā Nr.11810022606 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_260772.pdf [aplūkots 05.04.2018]
22. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2018.gada 14.februāra spriedums lietā Nr. 11520065516 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_346784.pdf [aplūkots 12.04.2018]
23. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2015.gada 18.februāra spriedums lietā Nr.1109084212 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_206988.pdf [aplūkots 10.04.2018]
24. Kuldīgas rajona tiesas 2015.gada 3.septembra spriedums lietā Nr.11250035512 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_254573.pdf [aplūkots 05.04.2018]
25. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2016.gada 5.decembra spriedums lietā Nr.11520032015 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_292490.pdf [aplūkots 12.04.2018]
26. Saldus rajona tiesas 2016.gada 13.jūnija spriedums lietā Nr.11360008015 Pieejams: file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_274777.pdf [aplūkots 05.04.2018]

27. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2017.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr.11094095715 Pieejams:
<https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/344621.pdf> [aplūkots 09.03.2018]
28. Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 2017.gada 20.marta lēmums lietā Nr.11520083815 Pieejams:
[file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_309886%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_309886%20(1).pdf) [aplūkots 05.04.2018]
29. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2017.gada 8.novembra spriedums lietā Nr.11094095115 Pieejams:
[file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_335714%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_335714%20(2).pdf) [aplūkots 13.03.2018]
30. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2017.gada 24.novembra spriedums lietā Nr. 11094076312 Pieejams:
[file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_340438%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_340438%20(2).pdf) [aplūkots 04.03.2017]
31. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2017.gada 20.decembra spriedums lietā Nr. 11091161117 Pieejams:
[file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_341032%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_341032%20(2).pdf) [aplūkots 04.03.2018]
32. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2018.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.11520025715 Pieejams:
file:///C:/Users/Dice/Downloads/Anonimizets_nolemums_349391.pdf [aplūkots 12.04.2018]
33. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Tiesu prakses apkopojums par morālā kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā 2010/2011 gads. Pieejams:
<https://www.google.lv/search?q=tmor%C4%81la+kait%C4%93juma+tiesu+prakse&oq=tmor%C4%81la+kait%C4%93juma+tiesu+prakse&aqs=chrome..69i57.6793j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8#> [aplūkots 27.02.2017]
34. Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojums par morālā kaitējuma atlīdzināšanu civillietās 2014. Pieejams:
http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/Morala%20kaitejuma%20atlidzinasana_2014_galigais.doc [aplūkots 08.04.2018]

35. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Tiesu prakse krimināllietās par cietsirdību un vardarbību pret nepilngadīgo, 2015, Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/tiesu%20prakse%20par%20cietsirdibu%20un%20vardarbibu%20nepilngadigie%20anon.doc [aplūkots 10.04.2018]

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs „Personas tiesību uz kompensāciju realizācija kriminālprocesā” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi un tajā izmantoti tikai norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Dita Ciemiņa

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba vadītājs: Lekt. Gunārs Kūtris

Recenzents:

Darbs iesniegts Valststiesību zinātņu katedrā ____ .04.2018

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē ____ . ____ . ____ . prot.

Nr. ____, vērtējums ____ (_____)

Komisijas sekretārs/e: